- Araştırma Makalesi -

[H] AVRUPA KOMİSYONU TÜRKİYE RAPORLARININ 1998-2022 YILLARI KAPSAMINDA FASIL 23, FASIL 29, FASIL 30 BAZINDA İNCELENMESİ[*]

(ANALYSIS OF THE EUROPEAN COMMISSION TURKEY REPORTS BASED ON CHAPTERS 23, 29, AND 30 WITHIN THE SCOPE OF 1998-2022)

Merkut LANPİR[**]
Prof. Dr. Ömer ÖZKAN[***]
Doç. Dr./*Assoc. Prof. Dr.* Gencay KARAKAYA[****]

ÖZ

Türkiye'nin AB ye tam üyelik hedefleriyle başlayan AB sürecinde 1963 Ankara Anlaşmasından bu yana 60 yıl, 1970 Katma Protokolden bu yana 53 yıl, 1995 Gümrük Birliği'nden bu yana ise 28 yıl geçmiştir.

[H] Hakem denetiminden geçmiştir.

[*] Bu makale 23.07.2023 tarihinde Yayınevimize ulaşmış olup, 25.08.2023 tarihinde birinci hakem; 28.08.2023 tarihinde ikinci hakem onayından geçmiştir.

Avrupa Birliği Müzakerelerinde Gümrük Birliği Fasılı ve STA isimli Doktora Tezinden üretilmiştir.

[**] İstanbul Ticaret Üniversitesi, Uluslararası Ticaret ve AB Hukuku Doktora Programı Öğrencisi, ORCID ID: orcid.org/0000-0002-6977-4691

[***] Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi, Özel Hukuk Öğretim Üyesi oozkan@ciu.edu.tr, ORCID ID: orcid.org/0000-0001-8048-2502

[****] İstanbul Ticaret Üniversitesi, İşletme Fakültesi Öğretim Üyesi, Dış Ticaret Enstitü Müdür Yardımcısı, gkarakaya@ticaret.edu.tr, ORCID ID: orcid.org/0000-0002-2662-6031

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar tarafından çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmişlerdir.

Katkı Payı Oranı: Prof. Dr. Ömer ÖZKAN 25%, Doç. Dr. Gencay KARAKAYA 25%, Merkut Lanpir %50 şeklindedir.

Bu makaleye atıf için; LANPİR, Merkut, ÖZKAN, Ömer, KARAKAYA, Gencay, "Avrupa Komisyonu Türkiye Raporlarının 1998-2022 Yılları Kapsamında Fasıl 23, Fasıl 29, Fasıl 30 Bazında İncelenmesi" Legal Hukuk Dergisi, Cilt No.: 22, Sayı No.: 253, 2024, s. 39-76.

1963 Ankara Anlaşması ile AET ile imzalanan Ortaklık Anlaşması ve sonrasında 1970yılında Gümrük Birliği ne ilişkin kuralları içeren Katma Protokol imzalanmış, 31 Aralık 1995'te Ankara Anlaşması gereği Türkiye AB Bütünleşmesinde 22 yıl sürmesi gereken geçiş dönemi tamamlanmış, 1 Ocak 1996 da Gümrük Birliği tesis edilmiştir. 6 Ekim 2004'te Komisyon, Türkiye'nin Birliğe Katılım müzakerelerinin başlatılması tavsiyesinde bulunmuştur.

AB Antlaşması 49.madde içerisinde yer alan 2.madde koşulu sadece aday ülkeler için değil üye devletler içinde gerekli görüldüğünde üyelik haklarının askıya alınmasıyla sonuçlanabilecek önemde bir kriterdir bu sebeple Fasıl 23, 29 ve 30 un yıllar içerisindeki AB tarafındaki izlemleri de çalışmaya dahil edilmiştir.

Ankara Anlaşması 28. Maddesine göre 'Anlaşmanın işleyişi, Topluluğu kuran anlaşmadan doğan yükümlülüklerin tümünün Türkiye tarafından üstlenebileceğini gösterdiğinde, Akit taraflar Türkiye'nin Topluluğa katılması olanağını incelerler.' Bu madde bazı çevrelerce iyi niyet olarak yorumlansa da Arat a göre bu hüküm taraflara yükümlülükler yüklemektedir, zamanı geldiğinde bu sonuca ulaşılması için gerekli tedbirleri alacak, engel olmayacak şekilde bir yükümdür, Gümrük Birliği'nin ötesinde güçlü bir ortaklık kategorisine girer diğer bir nokta ise 28. Maddenin Genel ve Son Hükümler kısmında Anlaşmanın sona ermesine ilişkin özel hükümler bulunmamaktadır bu da Devletler Hukukunun işaret ettiği genel nedenler dışında sona erdirilemeyeceği şeklinde yorumlanmaktadır, Roma Antlaşmasının geriye dönülemez bir entegrasyon öngören yapısı ile benzerliğinin yanı sıra sona ermesi de bir katılım anlaşması ile olacaktır. [1]

Bu çalışma AB ile ilişkilerde Gümrük Birliği Güncellemesi, Birleşik Krallık modeli gibi STA kurmak, devam etmek, AB ile farklı üyelik modelleri üzerine tartışmalar yoğunluk kazandığı günümüzde AB Antlaşması madde 49 ve Ankara Anlaşması madde 28 çerçevesinde 23, 29, 30 Fasıllarının 1998-2022 yılları aralığında ilerleme incelemesini içermektedir, ilgili raporlar çok kapsamlı ve detaylıdır ancak mevcut çalış-

[1] Tuğrul Arat, 'Avrupa Birliği ile Türkiye Arasındaki İlişkiler ve Gümrük Birliğinin Yeri' (1995) 44(1) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 587, 606

mamız kısıtlıdır o sebeple de sadece önemli bulunan konuyla ilintili detaylar çalışmaya aktarılmıştır.[2]

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Yargı ve Temel Haklar, Adalet, Özgürlük ve Güvenlik, Gümrük Birliği, Serbest Ticaret Anlaşmaları

ABSTRACT

In the EU process, which started with Turkey's full membership goals to the EU, 60 years have passed since the 1963 Ankara Agreement, 53 years since the 1970 Additional Protocol, and 28 years since the 1995 Customs Union.

The 1963 Ankara Agreement and the Association Agreement with the EEC, followed by the Additional Protocol containing the rules on the Customs Union, were signed in 1970. On 6 October 2004, the Commission recommended that Turkey's Accession negotiations be opened.

The condition of Article 2, which is included in Article 49 of the EU Treaty, is an important criterion that may result in the suspension of membership rights not only for candidate countries but also for member states when deemed necessary.

According to Article 28 of the Ankara Agreement, "When the operation of the Agreement shows that Turkey can assume all the obligations arising from the agreement establishing the Community, the Contracting Parties examine the possibility of Turkey's joining the Community." Although this article is interpreted as goodwill by some circles, this provision imposes obligations on the parties, according to Arat. It is an obligation to take the necessary measures to reach this result when it comes to it, in a way that does not prevent it, it falls into the category of a strong partnership beyond the customs union. Another point is that there are no special provisions regarding the termination of the Agreement in the General and Final Provisions of Article 28, which is indicated by the Law of Nations. It is interpreted as that it cannot be terminated except for general reasons, besides the similarity of the Treaty of Rome

[2] European Commission, 'Türkiye Report 2022' (EC, 12 Ekim 2022) <https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/turkiye-report-2022_en> erişim tarihi 1 Ağustos 2023

with its structure that foresees an irreversible integration, its termination will be with an accession agreement.

In this study, the Customs Union Update in relations with the EU, establishing an FTA like the United Kingdom model, continuing, discussions on different membership models with the EU intensified today, within the framework of EU Treaty article 49 and Ankara Agreement Article 28, between the years of 1998-2022 Chapters 23, 29, 30. It includes a progress review, and related reports are very comprehensive and detailed, but our current study is limited, so only the details related to the important issue are included in the study.

Keywords: *European Union, Judiciary and Fundamental Rights, Justice, Freedom and Security, Customs Union, Free Trade Agreements*

***

GİRİŞ

Klasik anlamda devletler arası iş birliğinden öte ulusüstü yapısı ile diğer bütünleşmelerden ayrılan Avrupa Birliği gerek vatandaşlık gerek kurumlar gerekse yasalar kapsamında gittikçe birbirlerine yaklaştırılan bir sistem içinde gelişen bir yapıdır.

AB Antlaşması Başlık I, Ortak Hükümler, Madde 1 '*Bu Antlaşma ile, YÜKSEK ÂKİT TARAFLAR, aralarında, üye devletlerin ortak hedeflerine ulaşmak için yetki verdikleri ve bundan sonra "Birlik" olarak anılacak bir AVRUPA BİRLİĞİ kurarlar*.

Bu Antlaşma, kararların mümkün olduğu kadar açık ve vatandaşa en yakın şekilde alındığı, Avrupa halkları arasında giderek daha sıkı hale gelen bir birlik yaratma sürecinde yeni bir aşamayı simgeler."[3]

Birliğin oluşturulma hedefi ise ancak hukukun ortak işlerlik kazanabileceği bir ortamda olabilir ki bu da yetki devri ile mümkündür, üye devletler kendi iradeleriyle yine kendi çıkar ve faydaları için yasama, yürütme ve yargı erklerini ilgili kurumlara devredeler. Bu devir sırasında

[3] Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, 'Avrupa Birliği Antlaşması' (AB, 2011) <https://www.ab.gov.tr/files/pub/antlasmalar.pdf> erişim tarihi 1 Ağustos 2023

devrolan sadece üye devletlerarası Antlaşmadan doğan hak ve borçlar değil aynı zamanda üye devlet vatandaşlarının hak ve borçlarıdır da.

Türkiye 14 Nisan 1987 de AT ye tam üye olmak üzere, Roma Antlaşmasının 237., AKÇT Antlaşmasının 98. ve EUROTOM Antlaşmasının 205. Maddelerine istinaden ayrı ayrı başvurmuştur.[4] 1 Ocak 1996 da yürürlüğe giren Gümrük Birliği ile AB-Türkiye ilişkileri farklı bir boyut kazanmıştır ve 1-11 Aralık 199 Helsinki Zirvesinde Türkiye'nin adaylığı onaylanmıştır.[5] Siyasi kriterlere yönelik uyumlaştırma, temel hak ve özgürlüklere, demokrasi, hukukun üstünlüğü, düşünce ve ifade özgürlüğü, insan hakları konularına ilişkin geniş bir alanda, yoğun bir çalışma yürütülmüş, 2002-2004 yılları arasında 8 Uyum Paketi, 2001-2004 yılları arasında da 2 Anayasa Paketi TBMM de onaylanmış ve bunun sonucu olarak da 17 Aralık Brüksel Zirvesinde Türkiye'nin siyasi kriterleri yeterli ölçüde karşıladığı ifade edilmiş 3 Ekim 2005 te ise Lüksemburg ta ki Hükümetler arası Konferans ile Türkiye AB ye katılım müzakerelerine başlamıştır. Bu durumda Türkiye hem madde 49 dolayısıyla da madde 2 için yeterli görülmüştür.[6]

AB Antlaşması Başlık VI, Nihai Hükümler, Madde 49 '2. maddede belirtilen değerlere saygı gösteren ve bu değerleri desteklemeyi taahhüt eden her Avrupa devleti, Birliğe üye olmak için başvuruda bulunabilir. Bu başvuru Avrupa Parlamentosu'na ve ulusal parlamentolara bildirilir. Başvuruda bulunan devlet, başvurusunu, Komisyon'a danıştıktan ve üye tam sayısının çoğunluğuyla karar verecek olan Avrupa Parlamentosu'nun muvafakatini aldıktan sonra oybirliğiyle hareket edecek olan Konsey'e yapar. Avrupa Birliği Zirvesi tarafından kararlaştırılan yeterlilik kriterleri dikkate alınır.' Ve buradan 2. Madde incelendiğinde, Birliğin kırmızı çizgisi olarak tarif ettiği ilkeler görülmektedir. AB Antlaşması Başlık I, Ortak Hükümler, Madde 2 'Birlik, insan onuruna saygı, özgürlük, demokrasi, eşitlik, hukukun üstünlüğü ve azınlıklara mensup

---

[4] Avrupa Birliği Başkanlığı, 'Türkiye-AB İlişkilerine Ait Bazı Önemli Tarihler' (AB, <https://www.ab.gov.tr/siteimages/birimler/kpb/turkiye-_ab_iliskileri_kronolojisi.pdf> erişim tarihi 1 Ağustos 2023

[5] Avrupa Birliği Başkanlığı, 'Türkiye-AB İlişkilerinin Tarihçesi' (AB, 10 Mart 2023) <https://www.ab.gov.tr/turkiye-ab-iliskilerinin-tarihcesi_111.html> erişim tarihi 1 Ağustos 2023

[6] Sanem Baykal, 'AB Hukukunun Temel İlkeler Çerçevesinde AB ye Katılım ve Türkiye'nin Müzakere Çerçeve Belgesinde Yer Alan Esaslar' (2013) 12(1) Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi 4, 5

kişilerin hakları da dahil olmak üzere insan haklarına saygı değerleri üzerine kuruludur. Bu değerler, çoğulculuk, ayrımcılık yapmama, hoşgörü, adalet, dayanışma ve kadın-erkek eşitliğinin hâkim olduğu bir toplumda üye devletler için ortaktır.' Bu ilkelerin bağlayıcılığından ise AB Antlaşması Başlık I, Ortak Hükümler, Madde 6(1) 'Birlik, 12 Aralık 2007 tarihinde Strazburg'da uyarlandığı haliyle, Antlaşmalarla aynı hukuki değere sahip olan 7 Aralık 2000 tarihli Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı'nda yer alan hakları, özgürlükleri ve ilkeleri tanır.' 6(2) 'Birlik, İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi'ne katılır. Bu katılım, Birliğin Antlaşmalarda belirlenen yetkilerinde değişikliğe yol açmaz.' Maddelerinde bahseder. Ve ayrıca AB Antlaşması Başlık I, Ortak Hükümler, Madde 7(3) 'Konsey, 2. paragraf uyarınca bir tespitte bulunulması halinde, ilgili üye devletin hükümet temsilcisinin Konsey'deki oy hakları da dahil, Antlaşmaların bu üye devlete uygulanmasından kaynaklanan haklardan bazılarının askıya alınmasına nitelikli çoğunlukla karar verebilir. Konsey bu kararı verirken, askıya alma işleminin gerçek ve tüzel kişilerin hak ve yükümlülükleri üzerindeki muhtemel etkilerini göz önünde bulundurur.' Bu madde ile bahsedilen ülke ister aday bir ülke olsun isterse üye devlet olsun AB'nin temel değerlerine saygı göstermesi AB için oldukça önemlidir. Hemen bu madde için yakın geçmişten iki örnek verebiliriz, ilki Polonya mahkemesinin AB Anlaşmasındaki bazı maddelerin (yetki devrini belirleyen 1madde ve AB Hukukuna uyulması için AB Divanının yetkilerini belirleyen 19.madde) ülkenin anayasasına aykırı olduğuna hükmetmesi AB – Polonya arasında krize sebep olmuştu.[7] Diğeri ise AB Komisyonu yolsuzluk yapıldığı endişeleri sebebiyle Macaristan'a verilen fonlardan 7,5 milyar euro kesilmesi istendi ve Nisan ayında ihlal süreci ile genel koşulluluk mekanizması yürürlüğe girdi bu prosedür AB fonlarının ödenmesini hukukun üstünlüğü ilkelerine saygı gösterilmesi şartına bağlı olduğu ve sistemsel sorunları olan ülkelerin bu finansmanı kaybedebileceği ilkesine dayanmaktaydı.[8] Çalışmanın amacı yıllardan beri sürmekte

[7] Bahtiyar Küçük, 'AB ve Polonya Arasında Yargı Krizi: 'Polexit' Tartışılmaya Başlandı' (Euronews, 8 Ekim 2021) <https://tr.euronews.com/2021/10/08/ab-ve-polonya-aras-nda-yarg-krizi-polexit-tart-s-lmaya-basland> erişim tarihi 1 Ağustos 2023

[8] Euronews, 'Avrupa Birliği (AB) Komisyonu, "Yolsuzluk" Yapıldığı Endişeleri Yüzünden Macaristan'a Verilen Fonlardan 7,5 Milyar Euro Kesintiye Gidilmesini İstedi" (18 Eylül 2022) <https://tr.euronews.com/2022/09/18/ab-komisyonu-macaristana-

olan AB – Türkiye Müzakerelerinde katedilen yola AB'nin en hassas olduğu açıdan bakılması olup, ana kaynaklarını AB Antlaşması ve AB Komisyonu Türkiye Raporu oluşturmaktadır. Çalışmanın mahiyeti ise AB Komisyonu tarafından hazırlanan Türkiye Raporlarındaki Fasıl 23: Yargı ve Temel Haklar, Fasıl 29: Gümrük Birliği, Fasıl 30: Dış İlişkiler bölümlerinin 1998-2022 yıllarıdır.[9] Zaman serileri bakımından inceleme 3 bölüme ayrılmaktadır. Birinci bölüm 1998-2004 Arası, İkinci Bölüm 2005-2016 Arası, 2018-2022 Arasını kapsamaktadır.

Birinci Dönem 1998-2005 Arası, Bu dönem 17 Aralık 1998 de Komisyon tarafından ilk ilerleme Raporu ve Genişleme Stratejisi yayınlanması ile başlar, 16-17 Aralık 2004 Brüksel de AB Konsey i tarafından Türkiye'nin Kopenhag Kriterleri yeterince karşıladığı belirtilmiş ve 3 Ekim 2005'te Katılım Müzakerelerinin başlaması karara varmıştır. **1998 yılı,** Komisyon, kamusal alanda yapı, işleyiş ve imkanlar yönünde kısıtlar olduğu, insan hakları ve azınlık haklarında önemli eksiklikler olduğuna işaret etmekte diğer yandan yargı tarafındaki reformların başlatıldığını ve süreceğini belirtmektedir. MGK'yı endişe verici bulurken, Güneydoğu da askeri olmayan sivil bir çözüm tavsiye etmektedir. '*Muhtelif komşu ülkelerle tüm anlaşmazlıkların uluslararası hukuka uygun olarak barışçı yollarla çözümlenmesine yapıcı bir katkıda bulunmalıdır.'* cümlesi ile kastedilen BM kararına göre iki bölgeli iki toplumlu bir federasyon önerisidir Kıbrıs konusu için. Gümrük Birliği noktasında ise Türkiye'nin Topluluk ticaret politikasına tam uyum gösterdiğini İsrail, Orta ve Doğu Avrupa lı on ülke ile tercihli ticaret anlaşması kurduğunu, AB'nin

---

verilen-fonlardan-75-milyar-euro-kesintiye-gidilmesini-istedi> erişim tarihi 1 Ağustos 2023

[9] 2017 Türkiye raporu mevcut değildir, bu konuda AB Başkanlığından, 2016 yılı öncesinde AB Komisyonu tarafından hazırlanan ve "İlerleme Raporu" olarak adlandırılan değerlendirmelerin, AB Komisyonu'nun Genişleme Paketi'nin hem metodolojisinde hem de zamanlamasında yaptığı değişiklikler sonrasında, "Ülke Raporu" olarak adlandırılmaya başlandığı. AB Komisyonun 2017 yılında özellikle istatistiki bilgilerin güncelliğini sağlamak ve yıllık ilerlemeyi net bir şekilde ortaya koymak amacıyla Genişleme Paketi'nin yayımlanmasını sonbahar aylarından, ilkbahar aylarına çekme kararı aldığı, bu çerçevede, bir defaya mahsus olmak üzere 2017 yılında aday ve potansiyel aday ülkeler için ülke raporları yayımlanmadığı iletilmiştir, bu durumda 17 Nisan 2018 tarihinde AB Komisyonu tarafından yayımlanan 2018 yılı Türkiye Raporu, Eylül 2016'dan Şubat 2018'e kadar olan dönemi kapsamaktadır. Bu nedenle, AB Komisyonu'nun ülkemize ilişkin 2017 yılı değerlendirmesi için 2018 yılı Türkiye Raporu'nun esas alınabileceği belirtilmiştir.

Akdeniz bölgesindeki tercihli ortaklarıyla da müzakere halinde olduğunu belirtmektedir. Sadece bu konuda Türkiye'nin Gümrük Birliği kararı gereğince, kendilerini Topluluğa bağlayan bir anlaşma yapmamış bulunan ülkeler ile tercihli ticaret anlaşmaları müzakere etmekten kaçınması gerektiği notunu eklemiştir.[10] **1999 yılı,** Şubat 1999 da Abdullah Öcalan'ın yakalanması ile AB tüm terör saldırı ve eylemlerini kınadığını ve Türkiye'nin toprak bütünlüğünü desteklediğini belirtti ancak sorunların politik ve uzlaşmacı çözümler noktasında her türlü desteği sağlayacağını belirttiği, 17 Ağustos 1999 Deprem felaketi sonrası Türkiye ye acil yardım, destek paketlerinin hazırlandığı, Türkiye-Yunanistan arasında pozitif bir ortam oluştuğu bir konjonktürde Türkiye'nin hala bir Kopenhag siyasi kriterlerini hâlâ karşılamadığı teyit edilirken, İnsan hakları ve azınlıkların korunması konularında ciddi eksikler görülmüş, Millî Güvenlik Kurulunun siyasi yaşamda hala yer aldığını belirtilmiş, Yargının bağımsızlığı konusunda bazı iyileşmeler olmuş ise de, olağanüstü mahkemeler sistemi devam ettiği fakat demokratikleşme yönünde bazı yeni olumlu gelişmeler olduğu ifade edilmiştir. Gümrük Birliği'nde ise AB mevzuatına yaklaşım çalışmalarının sürdüğü AB 1999'un ilk yarısında dış koşulların olumsuzluğundan toplam ihracat % 7.1 oranında azalmış, AB'ye ihracatı, ise aynı dönemde % 2.4 oranında arttığı iletilmiş, Türkiye'nin GB çerçevesindeki yükümlülüklerinin çoğuna uymaya devam etmekle beraber, rekabet ve gümrük alanlarında tam bir uyum için yeni yasama çalışmaları yapılması ifade edilmiştir burada kastedilen 1995 ten beri kabul edilmesi beklenen yeni Türk Gümrük Kanunu dur.[11] **2000 yılı,** Türkiye'nin demokratik sisteminin temel özelliklerini koruduğunu ve devam ettiğini, demokrasi ve hukukun üstünlüğü garantörü olan kurumsal reformlar konusunda yavaş olduğu ancak Kopenhag kriterlerine uyum için son zamanlarda Adalet Bakanlığının yoğun bir çalışma içerisinde olduğu, belirtilmiştir. Yürürlükte olan 1982 Anayasası demokratik şartlara uygun şekilde yenilenmesi için genel bir fikir vardır. Gümrük Birliği'nin kurulmasından beri, iki tarafın birbirlerinin dış ticaretindeki payları devamlı olarak artmıştır. 2000 yılında, Türk ithalatının %52,9'u AT'den gelmiş, Türk ihracatının ise %53,1'i AT'ye yapıldığına değinil-

[10] Avrupa Birliği Başkanlığı, 'İlerleme Raporları' (AB, 25 Kasım 2022) <https://www.ab.gov.tr/ilerleme-raporlari_46224.html>erişim tarihi 1 Ağustos 2023

[11] ibid

miştir. Yargı ile ilgili olarak, devlet memurlarının yargılanmasını kolaylaştıran yeni prosedür cesaret verici bir gelişmedir. Geçen yılın düzenli raporunda söz edilen, yargının işleyişine ait önemli yasa tasarıları hâlâ sonuçlanmamıştır. Devlet Güvenlik Mahkemeleri ile ilgili olarak, Haziran 1999'daki son reformdan beri ilave herhangi bir iyileşme olmamıştır. Yolsuzluk bir kaygı konusu olmaya devam etmektedir. Yeni Türk Gümrük Kanunu 5 Şubat 2000'de yürürlüğe girmiş, 1 Ocak 1996 tarihli Gümrük Birliği Kararında belirlenen takvime göre, Türkiye, 2001 yılına kadar, AT ile üçüncü ülkeler arasında yapılmış bütün tercihli anlaşmalara ve AT özerk tercihli rejimlerine uyum sağlamış olması gerektiği belirtilmiştir., EFTA ülkeleri, İsrail ve Eski Yugoslav Cumhuriyeti Makedonya yanında, Bulgaristan, Macaristan, Romanya, Litvanya, Estonya, Çek Cumhuriyeti, Slovak Cumhuriyeti, Letonya ve Slovenya ile serbest ticaret anlaşmaları imzalanmıştır.[12] **2001 yılı,** 15-16 Haziran 2001 Göteborg Zirvesinde Helsinki Kararları ile Türkiye'nin AB ye yakınlaştığı belirtilmiştir. Katılım Ortaklığı Belgesi (KOB), Konsey tarafından resmi olarak 8 Mart 2001 tarihinde kabul edilmiştir hemen ardın Ulusal Program 19 Mart 2001 tarihinde Türk Hükümeti tarafından kabul edildiği ifade edilmiş. Gümrük Birliği alanında bir dizi geçici düzenlemenin süresinin 31 Aralık 2000 de sona ermesi sebebiyle Türkiye'nin ticarette teknik engelleri kaldırmasının, rekabet uygulama kurallarını ve fikri mülkiyet haklarının uygulamasına, piyasaya girişte AB ile Türk vatandaşlığı arasında ayrımcılığı önleyici önlemleri almasına acilen başlaması gerektiği ifade edilmiştir. 19 Şubat 2001 MGK Toplantısında Anayasa Krizi yaşanması sonrasında ekonomide ciddi krizler yaşanmış, Ekonomiden sorumlu Devlet Bakanı Kemal Derviş e ekonomi politikası alanında yetki verilmiş ve krizi aşarak AB üyeliği için gerekli ekonomik kriterleri karşılamak amacıyla. Bu dönemde gerçekleşen 11 Eylül 2001 ABD İkiz Kule saldırısı ile teröre vurgu yapılsa da Türkiye de 1984 ten beri uygulanmayan idam cezasının kaldırılması konusu yeniden vurgulanmıştır. Diğer yandan 22 Haziran 2001 de Anayasa Mahkemesi tarafından Fazilet Partisinin kapatılması sonrasında iki yeni parti (Saadet Partisi ve Adalet ve Kalkınma Partisi) kurulmuştur. Ekim 2000 ve Haziran 2001 de toplam 117 yeni kanun kabul edilmesi ile DGM'ler yeniden yapılandırılarak tüm üyelerinin sivil yargıdan atandığı gelişmesi belirtilmiştir. Türkiye bu dönemde Tunus, Fas, Mısır, Filistin Yönetimi, Hır-

[12] ibid

vatistan ve Faroe Adaları ile serbest ticaret anlaşması müzakerelerini sürdürmekte, Fas ile üç Hırvatistan ile iki müzakere turu gerçekleştirmiş, Malta, Ürdün, Meksika, Güney Afrika Cumhuriyeti ve Bosna-Hersek ile anlaşmalar akdedilmesi amacıyla girişimlerde bulunmuştur. [13] **2002 yılı,** Ekim 2001, insan hakları ve temel özgürlükler alanındaki teminatların güçlendirilmesi ve ölüm cezasının sınırlandırılmasını amaçlayan anayasal reformlar açısından önemli bulunmuş ayrıca Kasım 2001 deki yeni Medeni Kanunun önemine değinilmiş bu reformlar ile uyumlaştırma yönündeki kararlılığa işaret edilmiştir. MGK tavsiyesi ile 30 Temmuz 2002 de Güneydoğu da iki ilde OHAL sona erdirilmiş, Ağustos 2002 de TBMM'den geçen reform paketinin Barış zamanında ölüm cezasının kaldırılması, Kürtçe radyo ve TV yayıncılığı yapma imkânı, ifade özgürlüğünün genişletilmesi, Müslüman olmayan dini azınlıklara daha fazla özgürlük tanıması maddeleri içermesi, oldukça önemli bir adım görülmüştür. Yeni Medeni Kanun'un (1030 madde) ve 3 reform paketi toplamında yaklaşık 45 yeni kabul edilmiş olması, Ulusal Yargı Projesinin sürüyor olması olumlu gelişmeler olarak bahsedilmiştir. Aralık 2001 de Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi kapsamında malların menşei konusunda Topluluk uyumuna ilişkin Kararname çıkarılmıştır. Bilgisayarlı gümrük faaliyetlerinin (BİLGE) kullanıma geçilmesi ile Gümrük Otomasyonu Projesinin (GİPOS) tamamlandığı diğer yandan Gümrük Kontrol noktalarındaki kontrol teçhizatlarının iyileştirilmesini amaçlayan GÜMSİS Projesinin başlatıldığı belirtilmiştir. Mart 2002 de Hırvatistan ile STA imzaladığı, Fas ile yürütülen STA müzekkereleri için bir teknik komite toplantısı yapıldığı, Malta, Ürdün, Meksika ve Güney Afrika ile benzer anlaşmalar imzaladığı vurgulanmıştır.[14] **2003 yılı,** 3 Kasım 2002 seçimlerinde AKP iktidara gelmiş, mart ayında Bingöl Depremi meydana gelmiş, Anayasa Mahkemesi HADEP (Halkın Demokrasi Partisinin) kapatılmasına karar vermiştir. Komisyon, Uyum paketleri dışında (İnsan hakları ve azınlıkların korunması), TBMM 143 yeni kanun kabul etmiş ve aralarında Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Ek 6 No.lu Protokolün de bulunduğu çeşitli uluslararası sözleşmeleri ve Avrupa sözleşmelerini onaylandı-

[13] ibid

[14] ibid

ğını belirtirken, Kıbrıs konusunda da Nisan 2003 tarihli AT-Türkiye Ortaklık Konseyinde, Mayıs 2004'den önce bir çözüme ulaşılmasını umut ettiğini belirtmişlerdir. Loizidou davasında ise[15] davacının mülkiyet hakkının ihlali ve AİHM'nin hakkaniyete uygun tatmin kararı çerçevesinde hükmedilen tazminatın ödenmemesi ile ilgili olarak, Türkiye, Haziran 2003'de, AİHM'nin 1998 tarihli kararını Ekim 2003'de yerine getireceğini beyan etmiştir. Gümrük Birliği alanında, GÜMSİS projesi kısmen tamamlanmıştır. Hong Kong, Çin, Sırbistan ve Karadağ, Letonya, Fas ve Kazakistan ile gümrük iş birliği anlaşmaları imzalanmıştır diğer yandan raporda taklit ve kültürel mallar alanında Kültür Bakanlığı'nın yetkisi haricindeki mevzuatın yetersiz kaldığı, bu alanın geliştirilmesi gerektiğini GATS müzakerelerinde AB ile koordinasyon ve iş birliğini arttırması gerektiği raporda yer almaktadır. STA'lar konusunda, Türkiye'nin Bosna-Hersek ve Hırvatistan ile imzaladığı Serbest Ticaret Anlaşmaları 1 Temmuz 2003 tarihinde yürürlüğe girmiş, Fas, Mısır, Filistin, Faroe Adaları, Lübnan, ve Arnavutluk ile Türkiye arasında Serbest Ticaret Anlaşmalarına ilişkin müzakereler devam etmiş, Güney Afrika Cumhuriyeti ile Serbest Ticaret Anlaşması amaçlı görüşmeler yapılmış Türkiye, Ürdün, Cezayir, Suriye, Tunus, Meksika ve Şili ile resmi müzakerelerin başlaması yönünde çaba sarf edildiği ancak Kıbrıs ile Serbest Ticaret Anlaşması imzalanmasına ilişkin bir ilerleme kaydedilmediği de bilgiler arasında yer almaktadır.[16] **2004 yılı,** Komisyona göre 1999 dan başlayarak Türk Yargı sisteminde önemli iyileştirmeler yapılmıştır, DGM'lerin kaldırılarak Bölgesel Ağır Ceza Mahkemelerinin kurulması, yargının etkinliğini arttırmak için yeni ihtisas mahkemeleri kurulması, savunma hakkının yasal düzenlemelerde iyileştirilmesi, hakim ve savcıların uluslararası hukuk ve insan hakları alanında eğitim almalarını sağlayıcı Adalet Akademisi kurulması, Eylül 2004 te Yeni Ceza Kanunun kabul edilmesi bu döneme ait gelişmelerdir. Türkiye 1/95 OKK gereği dış ticaret politikasında AB ile uyumu için nispeten yüksektir ibaresi kullanılırken başta GATS olmak üzere Doha Kalkınma müzakerelerinde DTÖ kapsamında AB ile iş birliğinin geliştirilmesi tavsiye edilirken Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi AB ile neredeyse uyumlu bulunmuştur.

[15] Bkz. Bakanlar Komitesi'nin 17 Ekim 2007 tarihinde görüşünü açıkladığı Loizidou ve Türkiye davası (Başvuru no: 15318/89); Yaprak Renda, 'Loizidou Kararı' (2013) 1 Ankara Barosu Dergisi 389, 397

[16] Avrupa Birliği Başkanlığı, 'İlerleme Raporları' (AB, 25 Kasım 2022) <https://www.ab.gov.tr/ilerleme-raporlari_46224.html>erişim tarihi 1 Ağustos 2023

STA'lar konusunda Fas ve Filistin ile serbest ticaret anlaşması imzalanması olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmiş, bazı durumlarda Türkiye, çaba göstermesine rağmen bazı müzakerelerin başlatılamadığı bilgisine yer vermiştir.[17]

İkinci Dönem 2005-2016 Arası, Bu dönem katılım müzakereleri ile, 15 Temmuz 2016 hain darbe girişimi arasındaki dönemi kapsar.

2005 yılı, 3 Ekim 2005 tarihinde katılım müzakerelerinin başlamasıyla yeni bir döneme girilmiştir. 1 Haziran 2005 tarihi itibariyle Ceza Kanunu, Ceza Muhakemeleri Kanunu, Ceza İnfaz Kanunu ve Bölgesel İstinaf Mahkemelerinin Kuruluşuna İlişkin Kanunun yürürlüğe girmesi yargı alanının önemli gelişmeleri olarak kaydedilmiştir. Gümrük Birliği'nin kamu alımları ve hizmetleri alanına genişletilmesine dair görüşmelerden ilerleme kaydedilememiş, genel başarısına rağmen özellikle Fasıl 1, 7, 8 ve 30 da bazı yükümlülüklerin yerine getirilmediği belirtilmiş diğer taraftan Türkiye'nin mevzuatının Topluluğun gümrük kuralları müktesebatıyla uyumlaştırılması konusunda özel karayolu taşıtlarının geçici kabulü ve sınırda eşya kontrolleri konuları ilerleme gösterilen konular olarak nitelendirilmiş ve Gümrükler Müsteşarlığının idari ve işletme kapasitesinin kuvvetlendirilmesine devam edildiği belirtilmiştir. Türkiye, Tunus ve Suriye'yle sırasıyla Kasım ve Aralık 2004'te serbest ticaret anlaşmaları (STA) imzalamıştır. Tunus'la imzalanan STA Haziran 2005'te yürürlüğe girmiştir. Arnavutluk, Lübnan ve Mısır'la 147 serbest ticaret müzakereleri halen devam etmektedir. Ayrıca, Türkiye Cumhuriyeti ile Filistin Kurtuluş Örgütü Arasında Filistin Yönetimi'nin Yararı İçin Geçici Serbest Ticaret Anlaşması Temmuz 2005'te yürürlüğe girmiştir. Kimi özel durumlarda, Türkiye, karşı tarafların isteksizlikleri nedeniyle, çaba harcamasına rağmen serbest ticaret müzakereleri başlatamamıştır. Bununla birlikte, Türkiye, AB'yle STA imzalamış olan ülkelerle müzakereleri tamamlama yönündeki çabalarını devam ettirilmesi yönünde görüş bildirilmiştir.[18] **2006 yılı,** Yargı alanında yeni Ceza Kanunu, Ceza Muhakemesi Kanunu ve Ceza İnfaz Kanununun 2005'te yürürlüğe girmesini takiben bu kanunların uygulanmasına odaklanılmış, Adalet Bakanlığınca Cumhuriyet Savcılarına yönelik yaklaşık 100 yeni belge yayımlanmıştır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi mahkemelerce

[17] ibid

[18] ibid

uygulanmaya devam edilmiştir. Diğer yandan GATS, Doha Kalkınma Gündemi ve OECD konusunda Komisyon AB ye yakın bir duruş içerisinde olunması gerektiği konusunda bir yönlendirmede bulunmuş, ikili anlaşmalar yönünden iyi bir uyumlaştırma seviyesinde olduğu belirtilmiştir. STA'lar noktasında Türkiye, Mısırla Serbest Ticaret Anlaşması (STA) imzalamıştır. Fas'la yapılan STA yürürlüğe girmiştir. Arnavutluk'la müzakereler fiilen tamamlanmıştır. Türkiye Körfez İş birliği Konseyi (GCC), Ürdün ve Lübnan ile serbest ticaret müzakerelerine devam etmiştir.[19] **2007 yılı**, Komisyon tarafından yargı etkinliği bakımından bir miktar ilerleme olduğunu ancak yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığı konusunda endişelerin devam ettiğini, henüz Kapsamlı bir Ulusal Yargı Reformu veya uygulamaya ilişkin bir plan bulunmadığını kaydetmiştir. Yolsuzluğa karşı da strateji geliştirme ve yasal çerçeveyi güçlendirme konusunda ilerleme görülmediği, yolsuzluğu önleme ve yolsuzlukla mücadele konusunda kapsamlı bir strateji veya eylem planı bulunmadığını belirtmiştir. Temel haklar bakımından ise uygulamada ve mevzuatta sınırlı bir ilerleme görüldüğü, azınlıklar ve din konularında ise ülkenin içinde bulunduğu ortamın hakların kullanılmasında sınırlandırmaya gidebileceği bir ortam olduğunu ifade edilmiştir. Kıbrıs'ta yerinden edilmiş kişilerin mülkiyet hakları 5 konusunda ise, Xenidis Arestis[20] davasına ilişkin 2006 Aralık ayındaki Mahkeme kararı, yeni tazminat mekanizmasının, esas itibariyle, Mahkemenin belirttiği hususları karşıladığını tespit etmiştir. Ancak Mahkeme, mekanizmanın Kıbrıs'ta mülkiyet sorunu için etkin bir çözüm yolu oluşturup, oluşturmadığını incelememiştir. Genel olarak, Türkiye, uluslararası insan hakları enstrümanlarının onaylanması ve AİHM kararları konusunda ilerleme kaydetmiştir. Ancak, İşkenceye Karşı BM Sözleşmesi'ne Ek İhtiyari Protokol henüz onaylanmamıştır. Ayrıca Türkiye'nin AİHS çerçevesindeki yükümlülüklerinin bütünüyle yerine getirilmesi için çaba sarf edilmesi gerektiği belirtilmektedir. Türkiye'nin Gümrük Birliği dolayısıyla AB ile yüksek düzeyde uyum içerisinde olduğu ancak, serbest bölge, gümrük vergisi

[19] ibid

[20] ECHR, 'Case of Xenides Arestis Turkey' (Hudoc, 22 Aralık 2005) <https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-71800%22]}> erişim tarihi 1 Ağustos 2023; Ömer Fazlıoğlu, 'AİHM'nin Xenides-Arestis Kararı ve Kıbrıs'ta Mülkiyet Sorunu' (TEPAV) <https://www.tepav.org.tr/upload/files/1271246809r1949.AIHM_nin_Xenides_Arestis_Karari_ve_Kibris_ta_AIHM_nin_Xenides_Arestis_Karari_ve_Kibri_ta_Mulkiyet_Sorunu.pdf> erişim tarihi 1 Ağustos 2023

muafiyeti, transit, taklit mallarla mücadele ve sonradan kontrol ile ilgili hususlardaki uyum henüz erken bir evrede görüldüğü iletilmiştir. Slovenya ve Sudan ile gümrük konularında iş birliği ve karşılıklı idari yardım anlaşmaları imzalanmış, STA'lar alanında ise Arnavutluk ile e Serbest Ticaret Anlaşması (STA) imzalamıştır. Mısır ve Suriye ile yapılan STA'ları yürürlüğe girmiştir. Gümrük Birliği, bu alanda Türkiye'nin ileri düzeyde bir uyuma ulaşmasını sağlamıştır. Ancak, özellikle Gümrük Birliği ile uyumlu olmayan alanlarda ilave çaba gerektiği belirtilmiştir. [21] **2008 yılı,** Komisyonun bu yılki raporuna göre, Ergenekon adıyla bilinen bir suç şebekesi olduğu iddia edilen oluşum hakkında 2007 yılında başlatılan soruşturma, aralarında emekli Generallerin de bulunduğu kişilerin tutuklanması ölçeği itibariyle bir ilk teşkil ettiği ifade edilmiştir. Bir grup akademisyene iktidar partisi tarafından 1982 Anayasasını temel haklar ve uluslararası standartlara uyum sağlaması yönüyle gözden geçirme görevi verilmiş ancak kamuya veya parlamentoya herhangi bir taslak sunulmamış ve taslağın tartışılması amacıyla herhangi bir zaman çizelgesi oluşturulmadığı ve ardından Şubat 2008'de Meclis, üniversite öğrencileri için başörtüsü yasağının kaldırılması amacıyla, Anayasa'nın 10. maddesi (Kanun önünde eşitlik) ile 42. maddesinde (Eğitim ve öğrenim hakkı ve ödevi) değişiklik yapmıştır. Anılan değişiklikler, iktidar partisi AKP ile muhalefetteki Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ve Demokratik Toplum Partisinin (DTP) desteği ile kabul edildiğini belirtmektedir. Adalet Bakanlığı tarafından 2008 ilkbaharında tanıtılan taslak yargı reformu stratejisi, detaylı bir şekilde hazırlanmış olan bu belge yargının bağımsızlığına, tarafsızlığına, verimlilik ve etkililiğine; profesyonelliğin artırılmasına, idare sistemine; yargıya güvenin arttırılmasına; yargıya erişimin kolaylaştırılmasına ve cezaevi sisteminin geliştirilmesine yönelik önlemlere ilişkin konuları içermesi yönüyle olumlu görülen gelişmelerdendir. Türkiye AİHM kararlarını uygulama konusunda ilerleme sağlamaya devam etmiştir. Bununla birlikte, bu bağlamda daha çok çaba gösterilmesi gerekmektedir. Ayrıca başta İşkenceye Karşı BM Sözleşmesine Ek İhtiyari Protokolü olmak üzere uluslararası insan hakları belgelerinin onaylanması konusunda ilerleme kaydedilmediği ifade edilmiştir. 22 Nisan 2008'de, Kıbrıs Türk Taşınmaz Mal Komisyonu tarafından takip edilen ve 1 Milyon ABD doları ödenmesini ve mülkiyet değişimi

[21] ibid

sağlayan Eugenia Michaeldiou Developments Ltd. ve Michael Tymvios davasının çözümünü memnuniyetle karşılandığı belirtilmiştir. Yargının etkinliği bağlamında, hâkimler ve avukatlar mahkemelerin görülmesi sırasında Ulusal Yargı Ağı Projesi'nin (UYAP) olumlu sonuçlarının görüldüğünü bildirmişlerdir. AB vatandaşlarının hakları bakımından herhangi bir gelişme görülmediğine değinilmiştir. Diğer yandan Cumhurbaşkanımızın dış politikada aktif olarak yurt dışına ziyaretlerde bulunduğu, özellikle (2007 yılı Hrant Dink suikastı sonrası) Ermenistan Cumhurbaşkanının daveti üzerine iki ülke arasındaki diyaloğu yeniden tesis etmesi adına Ermenistan'a ziyaret gerçekleştiren ilk Türk Cumhurbaşkanı olmuştur. Gümrük Birliğinin 2006 da AT-Türkiye ticaretinde ortalama 100 milyar euro ya ulaşmış olması Türkiye'nin AB'nin 7. Ortağı olmasını sağlaması Gümrük Birliğinin olumlu etkisi olarak değerlendirilirken Kıbrıs'a yönelik malların serbest dolaşımını sınırlandıran bütün kısıtlamaların kaldırılmasının talep edildiği de eklenmiştir. Doha Kalkınma Gündemi ve OECD olmak üzere, Türkiye ve AB'nin Dünya Ticaret Örgütü çerçevesindeki eşgüdüm seviyesinin iyileştiği ve bu alanda ek iyileştirmelerin sağlanabileceği kaydedilmiştir. Elektronik Bilgi Değişim Sistemi (EBDS) aracılığıyla yapılan ithalat ve ihracat bildirimlerinin oranı yükselmiştir. Halen, Türk gümrük işlemleri sisteme entegre edilmiş olup, neredeyse tüm bildirimler elektronik olarak yapıldığı belirtilmiştir. Türkiye Kosova'ya tek taraflı ayrıcalık sağlamış, Arnavutluk'la imzalanan Serbest Ticaret Anlaşması Parlamento tarafından onaylanmış ve yürürlüğe girmiştir. Türkiye Avrupa Topluluğu'nun ikili anlaşmalarına tatmin edici seviyede uyum göstermeyi sürdürmesi olumlu gelişmelerdendir. Serbest bölgelere ilişkin mevzuat, bu bölgeler Türk gümrük sınırları dışında sayıldığından, halen müktesebatla uyum halinde olmamaya devam ettiği ancak "Dış İlişkiler" faslı, Genel İşler ve Dış İlişkiler Konseyi (GİDİK) tarafından 11 Aralık 2006 tarihinde Türkiye'ye ilişkin olarak kabul edilen ve 14/15 Aralık 2006'da AB Konseyi tarafından onaylanan kararların kapsadığı sekiz fasıldan biridir. Kıbrıs'ta kayıtlı veya uğradığı son liman Kıbrıs'ta olan gemi ve uçaklar tarafından taşınan malların serbest dolaşımına ilişkin sınırlamalar devam ettikçe, Türkiye bu fasla ilişkin müktesebatı bütünüyle uygulayacak konumda olmayacağı da madde olarak eklenmiştir rapora.[22] **2009 yılı,** Mart 2009'da, TBMM'de, istişari nitelikte Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu ku-

[22] ibid

rulması, AİHM kararlarının uygulanmasında ilerleme sağlamaya devam edilmesi, 2008 yılında toplam 5,2 milyon euroyu bulan para cezalarının tümünün zamanında ödenmesi, Aleviler ve gayrimüslim cemaatlerle bir diyalog başlatması, Komisyonca olumlu bulunan gelişmelerdir. 95/46/AT sayılı Direktif olmak üzere verilerin korunmasına dair AB müktesebatı ile uyumlaştırması ve bu kapsamda tam bağımsız bir veri koruma denetleme birimi kurması gerektiği ayrıca kabul edilen Yeni Gümrük Kanunun mevzuatını modernize AT Gümrük Kodu ile daha fazla uyumlu hale getirdiği belirtilmiştir. Türkiye ile Rusya arasında sevk öncesi bilgilerin mübadelesine ilişkin bir Protokol imzalandığı, Suriye ve Güney Afrika Cumhuriyeti ile imzalanan gümrük işbirliği anlaşmaları onaylanarak yürürlüğe girdiği eklenmiştir. Gümrük Birliği alanında serbest ticaret bölgeleri, fikri mülkiyet hakları ve gümrük vergisi muafiyeti gibi konularda AB müktesebatına daha fazla uyum sağlanması gerektiği, son yıllarda artarak kullanılan erga omnes koruma tedbirleri AB ile olan ticari ilişkileri negatif yönde etkilediği vurgulanmış. Şirketlere sağlanan orta ve uzun vadeli ihracat kredileri ile ilgili olarak bazı ilerlemeler kaydedilmiştir, Çift kullanımlı malların kontrolü konusunda ilerleme olmadığı hatırlatılmıştır. STA'lar noktasında, Türkiye, Karadağ, Sırbistan ve Şili ile serbest ticaret anlaşmaları imzalamıştır.[23]

2010 yılı, Anayasa değişikliklerinin doğru yönde bir karar olduğu yargı, temel haklar ve kamu yönetimi alanında Katılım Ortaklığı Belgesi'nde yer alan bir dizi önceliği karşıladığı, ancak, bu değişiklikle, tüm siyasi partiler ve sivil toplumu da içerecek şekilde kamuoyuyla tam katılımlı geniş istişarelerde bulunulması yoluyla güçlendirmesiyle, Anayasa değişikliklerinin hukuki düzenlemeler yoluyla Avrupa standartlarına uygun şekilde uygulanmasının önemi belirtilmiştir. AB müktesebatına genel uyum seviyesi, AB ile Türkiye arasındaki gümrük birliğinin de etkisiyle yüksek bulunmuş, fikri mülkiyet hakları konusundaki ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın sorumluluğundaki serbest bölgelerde kullanılan veya tüketilen mallara tanınan muafiyetler konusundaki gümrük kurallarının daha fazla uyumlaştırılması gerektiği, giriş noktalarında gümrüksüz satış mağazalarına izin veren Türk vergi muafiyeti mevzuatı Türkiye'nin gümrük birliği yükümlülükleriyle uyumlu olmadığı ifade edilmiştir. AB'nin transit sistemi (NCTS) ve gümrük tarifeleri sistemi (TARIC,

[23] ibid

Kota ve Gözetim) ile bilgi teknolojileri (BT) yoluyla bağlantı kurulması yönünde daha fazla çaba harcandığı, Türkiye'nin Ortak Transit Sözleşmesi'ne (OTP) katılma sürecini başlatma amacıyla transit alanında yüksek seviyede bir uyum gösterdiği iletilmiş ve tek noktadan kontrolleri içeren belgesiz gümrük işlemlerine TR 94 geçmeye yönelik çabalarını hızlandırması gerektiği eklenmiştir. Türkiye'nin, sanayi bileşenleri bakımından işlenmiş tarım ürünlerini de içeren bir GTS planını kabul ettiği ve başta coğrafi kapsamı olmak üzere, AB'nin GTS' si ile daha fazla uyum sağlanması gerektiği belirtilmiştir. Bu rapor döneminde Ürdün ile bir serbest ticaret anlaşması imzalanmıştır.[24] **2011 yılı,** Yargı reformu alanında, özellikle 2010 yılı Anayasa değişikliklerinin uygulamaya geçirilmesi çabalarıyla birlikte ilerleme görülmüş, Yargının bağımsızlığına ilişkin olarak, Aralık 2010'da Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Kanunu kabul edilmiştir. Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Kanunu ve Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığı yönüyle olumlu olarak değerlendirilirken, Yargının etkililiğinin artırılması konusunda ceza yargılama sistemini de dahil, bütün alanlarda kayda değer çabalara ihtiyaç olduğu tespit edilmiş, Yolsuzlukla mücadele stratejisi ve eylem planının uygulanmasında sınırlı ilerleme kaydedilmiştir şeklinde kayıtlara geçmiş. Siyasi partilerin finansmanının şeffaf olmaması ve dokunulmazlıkların kapsamı başlıca eksikliklerin devam bildirilmiş, Temel haklara ilişkin olarak, biraz ilerleme görülmüşse de başta ifade özgürlüğü ve din özgürlüğü olmak üzere, birçok alanda daha çok çalışılması gerektiği iletilmiştir. Kültürel haklar alanında, Türkçe dışındaki diğer dillerin kullanılması konusunda olmak üzere, ilerleme kaydettiği ancak, azınlık haklarına yönelik yaklaşımın hala kısıtlayıcı olduğunu, azınlıklara yönelik hoşgörünün artması ve kapsayıcılığın teşvik edilmesi için daha fazla çaba sarf etmesi gerektiği belirtilmiştir. Türkiye ile AB arasındaki gümrük birliği sayesinde AB müktesebatına genel uyum seviyesi yüksek olmasına rağmen, Rapor döneminde Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) Korunma Önlemleri Anlaşması hükümlerini uygulamaksızın, dokuma kumaşlar ve hazır giyim konusunda korunma önlemleri sürecini başlatmaya karar verdiği için gümrük mevzuatına ilişkin olarak sınırlı ilerleme kaydedildiği iletilmiş, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı'nda (OECD) AB ile sağlanan koordinasyon tatmin edici seviyede görülmüş, Orta ve uzun

[24] ibid

vadeli ihracat kredileri ve çift kullanımlı mallar konularında ilerleme kaydedilmemiş, ek olarak Çift kullanımlı malların ihracat kontrolüne ilişkin olarak Türkiye, Konvansiyonel Silahlar ve Çift Kullanımlı Mallar ve Teknolojilerin İhracat Kontrolüne ilişkin Wassenaar Düzenlemesi ve Füze Teknolojisi Kontrol Rejimi gibi belirli tedarikçi gruplara üyelik konusunda da AB'nin tutumuna uyumlu bulunmamıştır. STA alanında, Ürdün ve Şili ile imzalanmış olan serbest ticaret anlaşmaları yürürlüğe girmiş, Türkiye, Lübnan ile bir serbest ticaret anlaşması imzalamıştır.[25] **2012 yılı**, Ergenekon sonrası Balyoz davası konusu, Kürt meselesinde demokratik açılım sürecinin yaşandığı bir rapor dönemdir. Kilit mevzuatın kabulü. -yeni eğitim kanununu, sezaryenle doğuma ilişkin kanunu, Başbakan tarafından özel görevlere atanan istihbarat görevlileri ve kamu görevlilerine yargı denetiminde dokunulmazlık sağlayan kanunu ve (özel yetkili) ağır ceza mahkemelerinin kaldırılmasını kapsadığından- öncesinde yeterli hazırlık ve istişare yapılmaması tartışmalara neden olmuştur. AB'de ikamet eden yaklaşık 2,5 milyon Türk seçmeni hedef alan yurt dışında oy kullanmayı kolaylaştıracak bir kanun kabul edilmiştir. Amacına büyük ölçüde ulaşan 2009 Yargı Reformu Stratejisi yenilendiği ifade edilmiş, Yargı reformu alanında bazı ilerlemeler olarak kaydedilmiş. Üçüncü Yargı Reformu Paketi, temmuz ayında kabul edilmiş, Bu paketin amacı da bir dizi kanunda değişiklik ve de yargı usullerinin hızlandırılmasıdır. Temel haklara ilişkin olarak sınırlı ilerleme görülmüş, özellikle özgürlük ve güvenlik hakkı, adil yargılanma hakkı, ifade özgürlüğü, toplanma ve örgütlenme özgürlüğünün sıklıkla ihlal edilmesine neden olan terörizm ve örgütlü suçlara ilişkin hukuki çerçevenin geniş çaplı bir biçimde uygulanması, temel haklara saygı konusunda ciddi endişe verici olarak nitelendirilmiş bu konuda düzensiz bir ilerleme şeklinde ifade edilmiştir. Ağırlıklı olarak özet beyana ilişkin kuralları kabul ederek gümrük kanununu uygulayan hükümleri değiştirilmiş, malların Birleşik Nomenklatürde sınıflandırılmasına ilişkin görüş ve yönetmeliklere uyum sağlamıştır. Fikri mülkiyet hakları konusunda daha fazla uyuma ihtiyaç duyulduğu, başta giriş noktalarında gümrüksüz satış mağazalarına izin veren mevzuat olmak üzere, serbest bölgeye ilişkin kurallar ve vergi muafiyeti mevzuatı AB müktesebatı ile tam uyumlu bulunmamıştır. Rapor döneminde Türkiye, malların AB'de serbest dolaşımda

[25] ibid

bulunmasına rağmen, belirli dokuma kumaşlar ve hazır giyim ürünlerinde bir grup üçüncü ülkelere değişen oranlarda ilave gümrük vergisi uygulamış olması dolayısıyla AB ve Türkiye'nin serbest ticaret ortakları menşeli ürünleri kapsam dışı kalmasına sebep olmuş bu sebeple AB'nin müktesebatı ile tam uyumlu bulunmamıştır. Rapor döneminde, Lübnan ile serbest ticaret anlaşması onaylanmıştır. Türkiye, Moritus ve Güney Kore ile serbest ticaret anlaşması imzalamış ve Komisyonca gelişme olarak değerlendirilmiştir. Türkiye ve Suriye arasındaki serbest ticaret anlaşması askıya alınması, Türkiye Gümrük Birliği kapsamındaki mallara ilişkin olarak AB ile kümülasyon sağlamak için Bosna-Hersek ve Hırvatistan ile imzalanan serbest ticaret anlaşmalarının orijinal protokollerine yapılan değişiklikleri yayımlanması diğer önemli gelişmelerdir. Genelleştirilmiş tercihler sistemi ve çift kullanımlı malların kontrolü gibi konularda daha fazla uyum sağlanması gerektiğine dikkat çekilmiştir.[26] **2013 yılı,** Gezi parkı olaylarında basın özgürlüğünün kısıtlandığına yer verilirken, (LGBTI), yürüyüşleri engellenmeden gerçekleşmiştir. Bu bağlamda, toplanma özgürlüğüne saygı gösterilmiştir_Dördüncü Yargı Reformu Paketi kapsamında işkence suçunda zaman aşımını kaldıran Türk Ceza Kanunu değişikliği ile suçun cezasız kalmasıyla mücadele konusunda ilerleme kaydedilmiştir; Cezaevi koşullarında yapılan bazı iyileştirmelerle, cezaevi sistemi reformu devam etmiştir. Ocak ayında, Temmuz 2012 tarihli Üçüncü Yargı Reformu Paketindeki bir hüküm doğrultusunda binlerce kitap yasaklı yayınlar listesinden çıkarılmıştır. Ayrıca, Kürt meselesi, Ermeni meselesi gibi hassas addedilen konuların serbestçe tartışılmasına imkân sağlanması bakımından gelişme kaydedilmiştir ve Türkiye'deki medyanın bir kısmı TR 53 TR görüşlerini açıkça bildirmeye devam etmiştir. Kamusal alanda Kürtçenin kullanımı kısmen olağan karşılanır hale gelmiştir. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi v. Türkiye davasında, kayıp kişiler konusu ve Kıbrıs'ın kuzeyinde yerlerinden olmuş veya devamlı olarak yaşayan Kıbrıslı Rumların mülkiyet haklarına ilişkin kısıtlamalar konusu hâlâ çözülmemiştir. Xenides-Arestis v. Türkiye, Demades v. Türkiye, Varnava ve diğerleri v. Türkiye gibi bazı davalarda Türkiye, kararı henüz tam olarak uygulamamıştır. Demopoulos v. Türkiye davasına ilişkin olarak 5 Mart 2010 tarihli Büyük Daire Kararını takiben, Taşınmaz Mal Komisyonuna mülk sahibi Kıbrıslı Rumlar tarafından 1465'i 1 Ekim 2012-31 Ağustos 2013 döne-

[26] ibid

minde olmak üzere 5.270 başvuru yapılmıştı. Eylül 2013 itibarıyla, yaklaşık 412 başvuru çoğunlukla dostane çözüm yoluyla sonuçlandırılmış ve Taşınmaz Mal Komisyonu 133.014.051 pound (154.662.629 avro) tazminat ödemiştir. 2 Nisan 2013 tarihinde, AİHM Meleagrou ve diğerleri v. Türkiye davasındaki Demopoulos doktrinini teyit etmiştir.

Türkiye, gümrük mevzuatına ilişkin olarak Yetkilendirilmiş Yükümlü (AEO) tanımını ve buna ilişkin basitleştirilmiş usulleri yürürlüğe koymuştur. Düzenlemede yer alan hükümler AB müktesebatı ile benzerlik taşımaktadır. Bununla birlikte, yerinde gümrükleme sadece ihracat işlemleri ile sınırlı kalmıştır. Türkiye Aralık 2012'de Ortak Transit Rejimi Sözleşmesi'ne TR 75 TR katılmış ve transit gümrük işlemlerinde Yeni Bilgisayarlı Transit Sistemi'ni (NCTS) kullanmaya başlamıştır. konusunda Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, başta deniz operasyonları olmak üzere, gümrük uygulama kapasitesini daha da güçlendirmiştir. Elektronik beyan usulünün uygulamaya geçirilmesiyle birlikte, yerel risk analizi birimlerinde malların giriş ve çıkışından önce verilen gümrük beyanlarına ilişkin gerçek zamanlı risk analizi başlatılmıştır. Risk yönetimi ve risk analizini daha da geliştirecek bir eylem planı hazırlanmıştır. Üçüncü ülkelerle yapılan ikili anlaşmalarla ilgili olarak, Güney Kore ve Moritus ile imzalanan serbest ticaret anlaşmaları yürürlüğe girmiş ve Lübnan ile serbest ticaret anlaşması onaylanmıştır. Gümrük birliği sayesinde, Türkiye'nin AB ortak ticaret politikasına uyumu yüksek düzeydedir. Ancak, Türkiye, çift kullanımlı malların ihracat kontrollerine ilişkin olarak, Konvansiyonel TR 76 TR Silahlar ve Çift Kullanımlı Malzeme ve Teknolojilerin İhracat Kontrolüne İlişkin Wassenaar Düzenlemesi gibi belirli çok taraflı ihracat kontrolü düzenlemelerine üyelik konusunda AB tutumuyla uyum sağlamamıştır. **2014 yılı,** 2012'de başlatılan Pozitif Gündem; siyasi reformlar, AB müktesebatına uyum, dış politika konusunda diyalog, vize, hareketlilik ve göç, ticaret, enerji, terörizmle mücadele ve AB programlarına katılım gibi ortak menfaatleri ilgilendiren bir dizi alanda güçlendirilmiş iş birliği vasıtasıyla katılım müzakerelerini desteklemeye ve tamamlamaya devam etmiştir. Komisyon, hukukun üstünlüğü ve temel haklar alanındaki gelişmelere ilişkin ciddi endişelerini dile getirmiştir. Türkiye ve Yunanistan, kıta sahanlığının sınırlarının belirlenmesine ilişkin müzakerelere başlamak üzere ortak bir zemin bulmak amacıyla, 2002 yılından bu yana devam etmekte olan keşif amaçlı görüşmelerin 58. turunu Eylül 2014'te gerçekleştirmiştir. Yunanistan, kendisine ait Meis Adası'na ait kıta sahanlığının bir kısmını da

içeren bölgede Türkiye'nin açık denizde petrol ve doğal gaz arama ihalesine çıkmasına itiraz etmeye devam etmiştir. Yunan karasularının muhtemel genişletilmesine karşılık olarak, TBMM'nin 1995 tarihli kararında yer alan *casus belli (savaş sebebi)* tehdidi hâlâ devam ettiği bilgisi eklenmiştir. Ocak ayında, Anayasa Mahkemesi ayrıca evli kadınların kızlık soyadlarını münhasıran kullanabilmeleri yönünde karar vermiştir. Şubat 2014'te, sosyal bakımdan korunmaya muhtaç ve/veya engelli kişilerin durumunda iyileşme sağlanmasını amaçlayan mevzuat kabul edilmiştir**.** Mart ayında, Ayrımcılıkla mücadele konusunda Türk Ceza Kanunu "nefret ve ayrımcılığı" içerecek şekilde değiştirilmiştir, değişiklik ile dil, ırk, milliyet, renk, cinsiyet, engellilik, siyasi düşünce, felsefi inanç, din veya mezhep temelli nefret suçlarının cezası arttırılmıştır. Bununla birlikte değişiklik, etnik köken, cinsel yönelim, ya da cinsiyet kimliğinden kaynaklanan nefret suçlarını kapsamadığı bilgisine de yer verilmiştir. İlgili anayasa değişikliklerinin yapıldığı 2010'dan bu yana, kişisel verilerin korunmasına ve askeri yargıya ilişkin uygulama hükümleri getiren ya da toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik edecek pozitif ayrımcılığa yönelik tedbirler içeren kanunların çıkartılması konusunda ilerleme kaydedilmediği, Roman vatandaşlarla ilgili olarak da Edirne Trakya Üniversitesinde mart ayında Roman Dili ve Kültürü Araştırmaları Enstitüsü kurulduğu Komisyonca vurgulanmıştır. Türkiye, AB'nin altıncı en büyük ticari ortağı, AB ise Türkiye'nin en büyük ticari ortağı olmaya devam etmektedir. Türkiye'nin ticaret yaptığı beş üründen ikisi AB'den gelmekte ya da AB'ye gitmekte ve ileri teknoloji bileşeninin büyük bir bölümünü oluşturduğu doğrudan yabancı yatırımların %70'inden fazlası AB'den gelmektedir, bu yönüyle Gümrük Birliğinin etkisi olarak değerlendirilmektedir. Yerinde gümrükleme ve bununla ilgili sadeleştirmeler, geçen yıl benimsenen yetkilendirilmiş yükümlü uygulamasına uygun olarak ithalat işlemlerini kapsayacak biçimde genişletilmiş ve AB gümrük koduna uyum sağlama hazırlıklarına başlanmıştır. Gümrük mevzuatı konusunda ise az ilerleme kaydedilmiş, sebebi ise vergi muafiyeti, serbest bölgeler, gözetim, tarife kotaları ve serbest dolaşımdaki bazı mallar için menşe beyanı sunma gerekliliği gibi tedbirlere ilişkin eksikliklerin devam etmesi görülmüştür. Kapasite geliştirilmesine yönelik çalışmalar artmışsa da gümrüklerde fikri mülkiyet haklarının uygulanması konusunda daha fazla ilerleme beklendiği belirtilmiş ancak sonuç olarak, bu alandaki uyum düzeyi hala yüksektir bulunmuştur. Diğer yandan menşe, coğrafi kapsam ve ürün kapsamına ilişkin AB kurallarıyla tam bir uyum sağlamamakla birlikte, genelleştirilmiş tercih-

ler sistemini AB rejimiyle uyumlu olarak gözden geçirdiği vurgulanmıştır. Üçüncü ülkelerle yapılan ikili anlaşmalar konusunda, Türkiye Ukrayna ile serbest ticaret müzakereleri devam ettirilmiş, İran İslam Cumhuriyeti ile de arasında Tercihli Ticaret Anlaşması'nı imzalamıştır. Ayrıca da imzalanan 2013 yılında 6, 2014 yılında ise 2 adet ikili yatırım antlaşması yatırım alanında diğer olumlu adımlardır. Şirketlere orta ve uzun vadede ihracat kredisi verilmesi konusunda AB pozisyonu ile uyum sağlamaması, Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS) taahhütleri AB taahhütleriyle tam olarak uyumlu olmaması raporda dile getirilirken, Genelleştirilmiş tercihler sistemi ve çift kullanımlı malların ihracat kontrolü gibi konularda daha fazla uyum sağlanması gerektiği eklenmiş, Korunma tedbirlerinin uzun süreli ve yoğun kullanımı endişe konusu olmaya devam etmesine rağmen dış ilişkiler alanındaki uyum düzeyi yüksek olmaya devam ettiği kaydedilmiştir.[27] **2015 yılı,** Suriye'de ve Irak'ta meydana gelen olaylar, Türkiye'nin, mültecilerin ve yerlerinden olmuş kişilerin sayısında daha fazla artışla bir göç konusunu meydana getirmiştir. Türkiye hala, 2 milyona yakını Suriyeli bulunmakta ve bu şekliyle dünyadaki en büyük mülteci nüfusuna sahip ülke durumundadır. Bu Bu, göç akışının yönetimi için 6,7 milyar euro dan fazla harcama yapmış olan Türkiye için önemli bir sorun olduğu bir rapor dönemidir. Türkiye'deki yargı sistemi belirli düzeyde hazırlıklı bulunmuş, Avrupa insan Hakları Mahkemesi (AİHM) içtihadına uyulması dâhil olmak üzere insan haklarının ve temel özgürlüklerin korunması ve yargının bağımsızlığı, yargılamanın kalitesi, çocuk adaleti, gözaltı sayısında önemli düzeyde azalma ve yargılama öncesi tutuklamaya daha sınırlı şekilde başvurulması bakımından, 2007 ile 2013 yılları arasında Türk yargı sisteminde kayda değer iyileştirmeler yapıldığı ifade edilmiş, ayrıca da yargının daha etkin kılınmasına yönelik çalışmalar yapabilmek adına bilgi ve iletişim teknolojilerinin daha geniş kapsamlı kullanımı gibi bir takım başarılı çalışmalar elde ettiği belirtilmiştir. Diğer yandan 2014 başından bu yana ilerleme kaydedilmediği, Yargının bağımsızlığı ve kuvvetler ayrılığı ilkesinin gözetilmesinin sekteye uğradığı, hâkimler ve savcılar, güçlü bir siyasi baskı altında kaldığı ifade edilmiştir. Dönem Deniz Feneri davasının görüldüğü dönemdir dolayısıyla, Yargının bağımsızlığı ve kuvvetler ayrılığı ilkesi zarar gördüğü ve hâkimler ve savcılar yoğun

[27] ibid

siyasi baskı altında olduğu, "paralel yapı" ile mücadele edilirken yargı bağımsızlığına zaman zaman zarar verildiği görüşü rapora yansımış ve Yargının bağımsızlığının yeniden sağlanması ve güvence altına alınması için kayda değer çaba sarf edilmesi gerektiği eklenmiştir. Arabuluculuk ve diğer çeşitli alternatif çözüm mekanizmaları mevcut olmakla birlikte seyrek olarak kullanıldığı belirtilmiş, Siber suçlarla mücadele konusunda, Türkiye, Mayıs 2014'te onaylanan Avrupa Konseyi Siber Suçlar Sözleşmesi'ne uygun biçimde, Emniyet Genel Müdürlüğünde 7/24 aktif bir temas noktası oluşturulmuştur. Türkiye, Kişisel Verilerin Otomatik izleme Tabi Tutulması Karşısında Kişilerin Korunmasına Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi'ni Ocak 1981'de imzalamış ancak henüz onaylamamıştır. Mart 2015'te internet kanununda yapılan bir değişiklikle Telekomünikasyon İletişim Bakanlığına mahkeme kararı olmaksızın, dört saat içinde içerik çıkartma veya erişimi engelleme yetkisi verilmiş olması endişe verici bulunmuştur Komisyonca. Yunan karasularının muhtemel genişletilmesi ile ilgili olarak, TBMM'nin 1995 tarihli kararında yer alan savaş nedeni (*casus belli*) tehdidi hâlâ devam ettiği bu rapor döneminde de yer almış. Konsey, Müzakere Çerçeve Belgesine ve geçmiş AB Zirvesi ve Konsey sonuçlarına uygun olarak, Türkiye'nin net bir biçimde, gerektiğinde Uluslararası Adalet Divanına başvurmak suretiyle, BM şartıyla uyumlu olarak, iyi komşuluk ilişkileri ve sorunların barışçıl şekilde çözümüne bağlı kalması gereğini yinelemiş, Son yıllarda, gazeteciler, yazarlar veya sosyal medya kullanıcıları aleyhine devam eden ve yeni açılan ceza davaları için ciddi bir endişe kaynağı olarak ifade edilirken, Internet Kanunu'nda Avrupa standartlarından önemli ölçüde geriye gidiş niteliği taşıyan değişiklikler, hükümetin, aşırı geniş kapsamlı gerekçelerle ve mahkeme izni olmaksızın içeriğe erişimi engelleme yetkisini arttırması birkaç yıllık ilerleme ardından gerileme olarak nitelendirilmiştir. Türkiye, üyelik yükümlülüklerini üstlenebilme yeteneği konusunda, AB müktesebatına uyum sağlamaya yavaş bir hızla da olsa devam etmiştir ve pek çok alanda oldukça hazırlıklıdır. Anayasa, insan haklarının ve temel özgürlüklerin korunmasını güvence altına almaktadır. Son birkaç yılda, uygulamada önemli ilerlemeler kaydedildiği ancak temelde hala eksikler görüldüğü, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinden (AİHS) kaynaklanan haklar ve Avrupa insan Hakları Mahkemesi (AİHM) içtihadı henüz tam olarak uygulanmadığı, Avrupa standartlarına uygun olarak ayrımcılıkla mücadeleye ilişkin kapsamlı bir çerçeve kanunun acilen kabul edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Türkiye Gümrük Birliği (GB) alanında iyi düzeyde hazırlıklı bulunmuş, ancak rapor dö-

neminde daha fazla ilerleme kaydedilmediği ifade edilmiştir. Vergi muafiyeti, serbest bölgeler, gözetim tedbirleri ve tarife kotalarının yönetimi AB müktesebatına ve/veya Türkiye'nin GB çerçevesindeki yükümlülüklerine tam uyumlu olmaması ve AB'de serbest dolaşımda bulunan mallara yönelik ek vergiler ve bunların denetime tabi tutulması için ihtisas gümrüklerinin belirlenmesi ile GB ye uyulmadığı vurgulanmıştır. Gümrük mevzuatı alanında düzensiz ilerleme kaydettiği, Gümrük Kanunu, Birlik gümrük kodu ile henüz uyumlaştırılmadığı, yerinde gümrüklemenin veya yetkilendirilmiş yükümlü kavramının uygulanmasına ilişkin ilerleme kaydedilmediği şeklinde görüş bildirilmiş Komisyonca. Ortak ticaret politikası alanında bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Türkiye, GTS ile ilgili menşe kurallarını, kayıtlı ihracatçılara ilişkin hükümler dışında, AB'nin GTS menşe kurallarıyla uyumlu hale getirilmiştir. Coğrafi kapsam ve ürün kapsamı konusunda daha fazla uyum beklendiği, DTÖ'de, özellikle de Doha Kalkınma Gündemi, OECD ve G-20 bağlamında, AB ve Türkiye arasındaki koordinasyon güçlendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Gümrük Birliği sayesinde, Türkiye'nin AB ortak ticaret politikasına uyumu yüksek düzeyde seyretmektedir Avrupa Komisyonu ve Türkiye, yürütülmesi muhtemel müzakereler bağlamında, gümrük birliğinin genişletilmesi ve modernizasyonu olasılığı konusunda mutabakata varılmıştır. STA'lar konusunda, Türkiye Moldova ile serbest ticaret anlaşması imzalanmış ve AB ile uyum sağlamak amacıyla diğer birkaç ülkeyle de serbest ticaret müzakerelerini sürdürmüş ancak Türkiye, AB ve Malezya arasında serbest ticaret anlaşmasının akdedilmesinden önce Malezya ile serbest ticaret anlaşmasını uygulamaya karar vererek Gümrük Birliği' ne bir kere daha uymadığı, ek olarak Güney Kore ile Mayıs 2013'ten beri yürürlükte olan serbest ticaret anlaşmasını derinleştirerek hizmetler ve yatırım alanında bir ticaret anlaşması imzalamış olması bilgileri bu rapor döneminin ilgili maddelerine bir sonra ki dönem verilen tavsiye ve önerilere dikkat edilip edilmediği açısından değerlendirilmek üzere eklenmiştir.[28]

Üçüncü Dönem 2016-2022 Arası, Bu dönem 15 Temmuz 2016 ile günümüz arasındaki dönemdir. **2016 yılı,** 15 Temmuz olayının yaşandığı rapor dönemidir. Türkiye, rapor döneminde önemli iç ve dış politika sorunlarıyla karşı karşıya kalmıştır

[28] ibid

Türkiye'nin bu alandaki AB müktesebatının ve Avrupa standartlarının uygulanmasına ilişkin hazırlıklarının erken aşamada olduğu, bu alanda ciddi bir gerileme olduğu ve önceki yılın raporunda yer alan tavsiyelerin uygulanmadığı iletilmiştir. Hâkim ve savcılara yönelik siyasi baskının devam etmesi ve 2016 darbe girişiminin ardından hâkim ve savcıların toplu ihraçları, yargının bağımsızlığı ile genel kalitesi ve etkinliği üzerinde oldukça olumsuz bir etki yarattığı belirtilmiştir. Türkiye, insan haklarına ilişkin uluslararası mekanizmaların çoğuna taraftır. 15 Temmuz darbe girişiminin ve 20 Temmuz'da olağanüstü hâl ilan edilmesinin ardından Türkiye, AİHS'nin, olağanüstü hâllerde devletlere, Sözleşme kapsamındaki belirli hak ve özgürlükleri koruma yükümlülüklerini geçici, kısıtlı ve denetimli olarak askıya alma hakkını tanıyan 15. maddesine başvurduğunu açıklamıştır. Mart' ta kabul edilen Kişisel Verilerin Korunması Kanununun, Türkiye'nin bu alandaki ilk özel mevzuatı olduğu ve dokuz kişilik üyeden oluşan kurula sahip bir Kişisel Verileri Koruma Kurumunun kurulmasını öngördüğü ifade edilmiştir. Gümrük Birliği alanında, AB müktesebatıyla tam olarak uyumlu olmayan gözetim kuralları, tarife kotalarının yönetimi, serbest bölgeler ve vergi muafiyeti uygulamalarının sürdüğü, Gümrük Birliği sayesinde, Türkiye'nin AB ortak ticaret politikasına uyumu yüksek düzeyde olmaya devam ettiği ancak, geniş bir ürün grubunda ilave gümrük vergisi uygulandığından, OGT' ye uyulmadığı, çift kullanımlı malların ihracat kontrollerine ilişkin olarak, kontrol mevzuatını AB müktesebatıyla uyumlu bir şekilde güncellenmediği ve Wassenaar Düzenlemesi gibi belirli çok taraflı ihracat kontrolü düzenlemelerine üyelik konusunda AB'nin tutumuyla uyum sağlanamadığı belirtilmiştir. AB pozisyonu ile uyum sağlanamayan bir başka husus da orta ve uzun vadeli ihracat kredileri konusudur. STA konusunda, Türkiye, Singapur ile bir serbest ticaret anlaşması imzalamıştır. AB, Malezya ile henüz benzer bir anlaşma imzalamamasına rağmen, Türkiye'nin söz konusu ülke ile olan STA'sını tek taraflı olarak uygulamaya devam ettirdiği vurgulanmıştır.[29]**2018 yılı,** 15 Temmuz 2016 darbe girişiminden sonra ilan edilen OHAL in hala devam ettiği dönemdir. Olağanüstü hâl, üç aylık dönemler hâlinde altı kez uzatılmış olup 18 Nisan 2018'e kadar devam etmektedir; olağanüstü hâlin, Temmuz 2018'e kadar sürecek üç aylık dönem için tekrar uzatıldığı ilan edilmiştir. Nisan 2017'de Türkiye'de, Cumhurbaşkanlığı sistemini geti-

[29] ibid

ren Anayasa değişikliklerinin çok yakın bir farkla kabul edildiği bir referandum düzenlenmiştir. Venedik Komisyonu söz konusu Anayasa değişikliklerine ilişkin olarak, bu değişikliklerin yeterli bir denge ve denetleme mekanizması kurmadığı ve yürütme ile yargı arasındaki kuvvetler ayrılığına zarar verdiğini bildirmiştir. Referandum, her iki taraf için "şartları eşit olmayan bir alan" olan olağanüstü hâlin yarattığı genel olumsuz etkiye istinaden ciddi endişelere yol açtığı ve seçimin dürüstlüğüne ilişkin tedbirlere güvenin sarsıldığı görüşü paylaşılmıştır Komisyonca. Hükûmet tarafından çıkarılan OHAL kararnamelerinin etkin bir TBMM denetiminden geçmediği Şubat 2018'den itibaren, 31 olağanüstü hâl kararnamesi TBMM'ye, belirlenen son tarihlerden çok sonra sunulurken, bunların yalnızca 23'ü üzerinde tartışıldığı ve bazı durumlarda, kısıtlı değişikliklerle onaylandığı bilgisi de eklenmiştir. Komisyon çalışmaları, soru önergeleri veya Meclis soruşturma komisyonları gibi TBMM'nin yürütmeye yönelik olağan denetimlerinde ilerleme görülmediği belirtilmiştir. Bazı TBMM Komisyonları, başlıca politika ve mevzuat uygulamalarını değerlendirerek hükûmet çalışmalarını incelemiş ancak bu incelemenin yaklaşımı sistematik olarak değerlendirilemeyeceği iletilmiştir. Mayıs 2016'da milletvekili dokunulmazlığının tek sefere mahsus olarak kaldırılmasının ardından, genellikle kamuoyuna verdikleri demeçlere ve terör faaliyetlerine destek oldukları iddialarına dayanılarak, çoğunluğu HDP'li olmak üzere, milletvekillerine yönelik bir dizi gözaltı ve tutuklama başlatılmış ve Mart 2018 başı itibarıyla, iki eş başkan Selahattin Demirtaş ve Figen Yüksekdağ da dâhil olmak üzere HDP'li dokuz milletvekili tutuklanmıştır. Güneydoğu'daki durum, ülkedeki en ciddi sorunlardan biri olmaya devam etmiştir. 2015'te Kürt meselesine ilişkin çözüm sürecinin başarısızlığa uğramasının ardından, bölgedeki güvenlik durumu kötüye gitmeye devam ettiği paylaşılmış raporda. Adalet Bakanlığında arabuluculuk ve uyuşmazlıkların alternatif çözümü için iki yeni daire başkanlığı oluşturulmuştur. Olumlu bir adım olarak, cezada pazarlık, dostane çözüm veya uzlaştırma kapsamına giren suçların kapsamı Aralık 2016'da çıkan bir kanunla genişletilmiştir. Mahkemelerin yükünün azaltılmasına yardımcı olmak amacıyla uyuşmazlıkların alternatif çözüm yöntemlerinin artırılmasına ve teşvik edilmesine yönelik adımlar atılmıştır. 2017'de bir önceki yıla kıyasla yüksek bir artışla, 223.000'den fazla dava uzlaşmayla çözülmüştür. Gümrük mevzuatında ilerleme kaydedilmediği ama bu alandaki uyum düzeyi genel olarak yüksek olduğu, Gümrük Kanunu AB Gümrük Koduyla he-

nüz uyumlaştırılmadığı kaydedilmiştir. Özellikle yerel risk yönetimi birimlerinin ve merkezle yerel ofisler arasındaki geri bildirim mekanizmalarının kapasitesinin artırılması yoluyla, risk-temelli kontrolleri ve basitleştirilmiş usulleri geliştirmeye yönelik bazı çalışmalar yürütülmüştür. Ortak ticaret politikası alanında ilerleme kaydedilmediği, Gümrük Birliği sebebiyle AB'nin ortak ticaret politikasına uyumunun bugüne kadar genellikle yüksek düzeyde devam ettiği fakat artan sayıda ithal ürüne ilave vergi uygulandığı için, OGT' den giderek sapma yarattığı ve bu durumunda AB Genelleştirilmiş Tercihler Sistemine uyum düzeyinde de gerileme oluşturduğu ifade edilmiştir. STA'larla ilgili olarak, Türkiye'nin, Moldova ve Faroe Adaları'yla imzalanan STA'lar yürürlüğe girmiştir diğer yandan STA'ların hükümlerinin AB ile genel olarak uyumlu olsa da AB'nin henüz benzeri anlaşmalar imzalamadığı ülkelerden, Malezya'yla arasındaki serbest ticaret anlaşmasını uygulamaya devam ettiği yinelenmiş ve Singapur'la da imzalanan STA'nın da yürürlüğe girdiği belirtilmiştir.[30] ***2019 yılı,*** Türkiye, Cumhurbaşkanlığı ve milletvekili seçimlerini, 24 Haziran 2018 tarihinde OHAL koşulları altında gerçekleştirmiş, Darbe girişimi sonrasında 15 Temmuz 2016 tarihinde ilân edilen olağanüstü hâl, son defa uzatılmasının ardından 19 Temmuz 2018 tarihinde sona ermiştir. Hâkim ve savcılar üzerindeki siyasi baskı ve çok sayıda hâkim ve savcının rızaları dışında yer değiştirmeleri devam ettiği bu alanda gerileme devam ettiği ve önceki raporlarda yer alan tavsiyelere uyulmadığı Komisyonca dile getirilmiştir. 2019-2023 Yargı Reformu Stratejisi Ağustos 2018'de açıklanmasına rağmen hâlâ kabul edilmemiştir Avrupa Konseyi ve Komisyon dâhil olmak üzere, taslak strateji ile ilgili görüşmelerde bulunulmuş ve Türk makamlarından taslağı gözden geçirirken yorumları dikkate almaları talep edilmiştir. Türkiye Adalet Akademisi (TAA), 1 Mayıs 2019 tarihli Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile yeniden kurulmuştur. Bu Akademi, OHAL kapsamında kapatılan önceki Adalet Akademisinin yerini almıştır. OHAL in kaldırılışı olumlu bulunsa da kısıtlarının devam edişi, TMBB'nin rolünün zayıflaması buna karşın Cumhurbaşkanı yetkilerinin artması, yargı ve kamu yönetiminin daha fazla siyasileşmesi endişe verici bulunmuştur. İnternet siteleri ve Wikipedia erişim kısıtları ile RTÜK ün sansür yetkisi bir diğer gerileme olarak görülen uygulamalardandır. Adalet Bakanlığında arabuluculuk ve uyuşmazlıkların alternatif çözümü için iki yeni

[30] ibid

daire başkanlığı kurulması hem mahkemelerin yükünün azaltılmasına yardımcı olmak amacıyla uyuşmazlıkların alternatif çözüm yöntemlerinin artırılmasına ve teşvik edilmesine yönelik çalışmalar ile Temmuz 2018'de, Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu Yönetmeliği yürürlüğe konması olumlu olarak nitelendirilen çalışmalardan olmuştur. Gümrük Birliği alanında rapor döneminde, tarife kotalarının yönetimi ile ilgili kurallara ilişkin bazı ilerlemeler kaydedildiği, vergi muafiyeti, serbest bölgeler ve gözetim tedbirleri AB müktesebatıyla veya Türkiye'nin Gümrük Birliği yükümlülükleri ile tam olarak uyumlu bulunmadığı belirtilirken Tarife kotalarının yönetimi ile ilgili kurallara ilişkin olarak, taleplerin gümrük beyannamesinde otomatik olarak yapılabilmesini sağlayan yeni bir yöntem getirilmiştir. Ayrıca, işlenmiş tarım ürünleri için tarife kotalarının tahsisatına ilişkin sınırlamaların kaldırıldığı iletilmiştir. İdari ve uygulamaya ilişkin kapasite konusunda, fikri mülkiyet haklarına ilişkin gümrük uygulama kapasitesini güçlendirmeye yönelik çalışmaların devam ettiği güvenlik ve emniyet tedbirlerini uygulamak için risk temelli kontrolleri geliştirme üzerine daha çok eğilinmesi gerektiği eklenmiştir. Bunun yanında Türkiye'nin, Ortak Transit Rejimi Sözleşmesi'ne katılması dolayısıyla uygulamakta olduğu Bilgisayarlı Transit Sisteminden farklı olarak, tarife BT sistemleri (TARIC, Gözetim) henüz kullanılmamaktadır. BT faaliyetleri ile iş dünyası girişimlerini bir araya getiren bir strateji hazırlanmıştır. Türkiye'nin Ortak Gümrük Tarifesi' ne (OGT) uyum düzeyi, AB-Türkiye Gümrük Birliği'ne aykırı biçimde ilave gümrük vergileri uygulamaya devam etmesi ve AB Genelleştirilmiş Tercihler Sisteminden daha fazla uzaklaşması nedeniyle azalmıştır. STA'lara ilişkin olarak, Türkiye'nin, üçüncü ülkelerle imzaladığı serbest ticaret anlaşmalarının hükümleri bakımından AB ile genel itibarıyla uyumlu bulunduğu ancak AB'nin Malezya ile henüz benzer bir anlaşma imzalanmamasına rağmen Türkiye'nin bu ülke ile olan serbest ticaret anlaşmasını uygulamaya devam ettiği yeniden belirtilmiştir.[31] **2020 yılı**, 2020'nin ilk yarısına, Kovid-19 küresel salgınının yıkıcı etkisi damga vurmuştur. AB, en savunmasız durumdaki mültecilerin desteklenmesi başta olmak üzere Türkiye'nin Kovid-19 müdahalesini desteklemek amacıyla 83 milyon euro değerindeki AB fonunu yeniden yönlendirmiş ve bazı IPA programlarının uygulama sürelerini uzatmıştır. Türkiye'deki

[31] ibid

Sığınmacılar için AB Mali İmkânı bağlamında Komisyon, acil olarak, en savunmasız kişiler arasında yer alan mülteci nüfusuna yönelik farkındalık faaliyetleri başlatmıştır. Ulusal düzeydeki Kovid-19 müdahalesini desteklemek amacıyla, Mali İmkân kapsamındaki tasarruf ve olanakların seferber edilmesi için Komisyon ile bir anlaşmaya varılmıştır. OHAL, Temmuz 2018'de kaldırılmış olmasına rağmen, 2 yıl süren uzun olağanüstü hâl yönetiminin olumsuz etkileri, demokrasiyi ve temel haklarını önemli ölçüde etkilemeye devam ettiği, Hükümet yetkililerine sıra dışı yetkiler veren ve OHAL kapsamındaki birçok kısıtlayıcı unsuru muhafaza eden bazı yasal hükümlerin, mevzuata dâhil edildiği belirtilmiştir. 31 Mart 2019 yerel seçimlerinden sonra Yüksek Seçim Kurulu (YSK), İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçiminin, 23 Haziran'da tekrarlanmasına karar vermiştir. Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi, Ekim 2019'da yayımlanan nihai seçim gözlem raporunda, seçimlerin oldukça yüksek bir katılımla, usulüne uygun düzenlenmiş ve memnuniyet verici bir şekilde yönetilmiş olduğunu; ancak Avrupa değerleri ve ilkeleri ile uyumlu gerçek anlamda demokratik seçimler için gereken özgür ve adil bir seçim ortamının Türkiye'de mevcut olduğuna tam olarak ikna olmadıklarını belirtmiştir. OHAL in, temel haklar ve kabul edilen ilgili mevzuat bakımından yol açtığı zarar henüz giderilmemiştir ve önceki raporlarda belirtilen, başta adil yargılanma hakkı ve usuli haklar, ifade özgürlüğü, toplanma ve örgütlenme özgürlüğü, insan hakları savunucularının korunması ve özellikle cezaevlerinde işkence ve kötü muamelenin sona ermesi gibi önemli konularla ilgili daha fazla gerileme olmuştur. Bu alandaki uyum erken aşamadadır. Temmuz 2016 darbe girişiminin ardından ciddi gerileme olmuştur. Dolayısıyla, Komisyonun geçen yılki tavsiyeleri hâlâ geçerlidir. Türk hâkim ve savcıların %30'unun ihraç edilmesinin ve yer değiştirmeye zorlanmasının hem bağımsızlık hem de verimlilik açısından olumsuz etkisi devam etmiştir. İkinci yargı paketi Temmuz 2020'de kabul edilmiştir. 64 maddelik paket ile hukuk yargılamasının sadeleştirilmesi ve etkinliğinin artırılması ile ilgili pek çok husus ele alınmıştır. Şubat'ta, Osman Kavala'nın beraatine ve salıverilmesine ilişkin mahkeme kararının ardından güvenilir bir gerekçe olmaksızın yeni suç iddialarıyla tekrar tutuklanmasına ilişkin karar, Türkiye'de yargının uluslararası standartlar ve Avrupa standartlarına bağlılığı konusundaki endişeleri arttırdığı şeklinde Komisyonca değerlendirildiği raporda görülmektedir. Gümrük birliği alanında iyi düzeyde hazırlıklı olduğu ancak bu rapor döneminde gerileme olduğu vurgulanmıştır. Konu, AB'de serbest dolaşımda bulunan üçüncü ülke menşeli çok

sayıda ürünün ithalatına uygulanan ilave vergilerin kapsamını genişletmeye devam etmesidir ve bu şekliyle Gümrük Birliği'nin temel ilkesini ihlal ettiği belirtilmektedir. AB'de serbest dolaşımda bulunan mallara ilişkin menşe belgesi zorunluluğu Gümrük Birliği kuralları ile uyumlu bulunmadığı, vergi muafiyeti, serbest bölgeler ve gözetim tedbirleri, AB müktesebatıyla ve Türkiye'nin Gümrük Birliği yükümlülükleriyle tam olarak uyumlu olmadığı ve bu geçen yılki tavsiyelerin uygulanmadığı iletilmiştir. STA'lar konusunda Kosova'yla imzalanan serbest ticaret anlaşması yürürlüğe girmiştir, AB'nin Malezya ile bir serbest ticaret anlaşması olmamasına rağmen, Malezya ile serbest ticaret anlaşmasını uygulamaya devam ettiği, ayrıca Venezuela ile de bir anlaşma imzalama sürecine devam ettiğine dikkat çekilmiştir.[32] **2021 yılı,** BK'nın AB'den ayrıldığı rapor dönemidir. Türkiye'deki demokratik kurumların işleyişinde ciddi eksiklikler görülmüştür, Rapor döneminde, demokratik gerilemenin devam ettiği, Cumhurbaşkanlığı sisteminin yapısal eksikliklerinin devam ettiği ve Avrupa Konseyi ve organlarının önerilerinin henüz yerine getirilmediği belirtilmiştir. TBMM, hükûmetin hesap verebilirliğini sağlayacak gerekli araçlardan yoksun olmaya devam etmesi, yasama, yürütme ve yargı arasında sağlam ve etkili bir kuvvetler ayrılığı temin etmeden yetkileri Cumhurbaşkanlığında merkezileştirmeye devam edilmesi, etkili bir denge ve denetleme mekanizması bulunmaması nedeniyle, yürütmenin demokratik hesap verebilirliği seçimlerle sınırlı kaldığı ifade edilmiştir. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı'nın ikinci büyük muhalefet partisinin kapatılmasını talep eden iddianamesinin Anayasa Mahkemesi tarafından kabul edilmesi de dâhil olmak üzere, muhalefet partileri hedef alınmaya devam edildiği, Merkez Bankası Başkanı nın Cumhurbaşkanı tarafından iki kez görevden alınması bu rapor dönemin Komisyon notlarında yer bulmaktadır. Türkiye'deki yargı sistemine ilişkin hazırlıkların erken aşamada olduğu 2016'dan bu yana gözlemlenen ciddi gerilemenin devam ettiği, özellikle, sistemsel olarak yargı bağımsızlığı eksikliği ve hâkim ve savcılar üzerindeki usule aykırı baskıya ilişkin olmak üzere endişeler olduğu belirtilmiş, yeni İnsan Hakları Eylem Planında bazı olumlu tedbirler öngörülmektedir ancak yargı bağımsızlığına ilişkin önemli eksikliklerin hiçbirine değinilmemektedir. Özellikle, Avrupa Konseyi Venedik Komisyonu ve Avrupa Komisyonunun uzun sü-

[32] ibid

redir yerine getirilmemiş tavsiyeleri olan, kuvvetler ayrılığı ilkesine riayetin iyileştirilmesine veya Hâkimler ve Savcılar Kurulunun yapısının ve üyelerinin seçim sürecinin iyileştirilmesine yönelik hiçbir tedbir öngörülmediği belirtilirken Darbe girişiminin ardından ihraç edilen hâkim veya savcılardan hiçbiri, beraat etmelerine rağmen, görevlerine iade edilmediği vurgulanmış, Hâkim ve savcıların mesleğe alınmasında ve terfiinde nesnel, liyakate dayalı, yeknesak ve önceden belirlenmiş kriterlerin bulunmaması endişe kaynağı olarak görülmüş, Sulh ceza hâkimliği kurumu, yargı yetkisi ve uygulamaları ile ilgili olarak endişe yaratmaya devam ettiği belirtilmiş. Göçmen ve mültecilerin Yunanistan üzerinden kara yolu ile Avrupa'ya gitmelerini aktif olarak teşvik ettiği Mart 2020 olaylarının ardından gerilim, netice itibarıyla azaltılmış, Doğu kara sınırının gözetim ve koruma kapasitesinin güçlendirilmesi konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Mart 2016 tarihli AB-Türkiye Mutabakatı sonuç vermeye devam etmiş ve Türkiye, Doğu Akdeniz rotasındaki göç akınlarının etkili bir şekilde yönetiminin sağlanmasında kilit rol oynamaya devam etmiştir. Düzensiz göçmenlerin, AB-Türkiye Mutabakatı kapsamında Yunan adalarından iadelerini, Türkiye Kovid-19 kısıtlamalarını neden göstererek askıya almıştır. Bununla birlikte kısıtlamalara rağmen, Türkiye'den AB'ye yeniden yerleştirmeler tekrar başlamıştır. Yunanistan'a düzensiz geçiş hacminde azalma olmasına rağmen, İtalya'ya ve Kıbrıs'ın hükûmet kontrolü altındaki bölgelerine giden kaçakçılık yolları giderek daha fazla kullanılmaya başlanmıştır. Türkiye, Ekim 2017'de yürürlüğe girmiş olmasına rağmen, AB-Türkiye Geri Kabul Anlaşması'nın üçüncü ülke vatandaşlarına ilişkin hükümlerini hâlâ uygulamamaktadır. Genel olarak, Türkiye ve Yunanistan arasındaki yasa dışı sınır geçişlerinin sayısı, AB-Türkiye Mutabakatının kabul edildiği tarihten öncesine kıyasla, daha düşük seyretmiştir. Dış ilişkiler alanında kısmen, AB-BK arasındaki STA'nın tamamlanması sonrasında Birleşik Krallık ile Türkiye STA sının hızlı bir şekilde onaylanması hususunda sınırlı bir ilerleme görülmüştür. Türkiye'nin geniş kapsamlı ilave gümrük vergileriyle Ortak Gümrük Tarifesinden büyük ölçüde sapmaya ve AB-Türkiye Gümrük Birliği' ne uymayarak AB Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi'nden uzaklaşmaya devam ettiği bununda AB ortak ticaret politikasına uyumuna önemli ölçüde zarar verdiği belirtilmiştir. Ayrıca Türkiye, AB'nin Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi'ne (GTS) ülke ve

ürünler bakımından yakınlaşmadığı, zayıf kanıtlara dayalı yeni soruşturmaların açılması ve anti-damping[33] gibi daha hedef odaklı ticari korunma tedbirlerinin daha uygun olacağı durumlarda korunma önlemlerine başvurulması endişe verdiği iletilmiştir. STA'larla ilgili olarak Türkiye, AB ve BK arasında yapılan Ticaret ve İşbirliği Anlaşması'nın yürürlüğe girmesinin ardından, BK'nın AB'den ayrılması sonrasında ticarette devamlılığı sağlamak amacıyla Birleşik Krallık ile bir serbest ticaret anlaşması imzalanmıştır. AB'nin Malezya ile böyle bir anlaşması olmamasına rağmen Türkiye, söz konusu ülke ile serbest ticaret anlaşmasını uygulamaya devam etmiş ayrıca Türkiye, Venezuela ile bir anlaşma akdetmiş ve uygulamaya koymuştur.[34] **2022 yılı,** Komisyon tarafından Rusya'nın Ukrayna' ya karşı saldırı savaşı Türkiye tarafından bir savaş hâli olarak tanımış ve kınanmıştır, Montrö Sözleşmesi'ni uygulayarak, savaş gemilerinin geçişleri üslere dönüşle kısıtlanmıştır. Türk şirketleri, Ukrayna'ya askerî gereç satmaya devam etmiştir. Türkiye'nin izlemiş olduğu başarılı dış politika ile Ukrayna ile Rusya arasında görüşmeler kolaylaştırılmış, gerilim azaltılmış ve ateşkes sağlamayı amaçlanmış, Ukrayna tahılının ihracatının kolaylaştırılmasına yönelik diplomatik bir girişimdir; BM ve Türkiye'nin aracılığıyla 22 Temmuz' da İstanbul' da Ukrayna ve Rusya tarafından onaylanan anlaşma, bu anlaşmanın uygulanmasının kolaylaştırılması sürecinde de çaba gösteren Türkiye'nin rolünün etkili olduğunu diğer yandan Rusya'ya yönelik AB yaptırımlarına uyum sağlamaktan kaçındığı, Rusya ile ekonomik ve ticari ilişkilerin geliştirilmesi için bir Mutabakat Zaptı imzaladığı belirtilmiştir. Ayrıca bu rapor dönemi AB'nin (enerjide dışa bağımlı olan Avrupa ülkeleri) Rusya-Ukrayna Savaşı sebebiyle yaşadığı enerji ve enflasyon krizini içeren bir dönemdir. Demokratik kurumların işleyişinde ve Cumhurbaşkanlığı sisteminin yapısal konularında ciddi eksiklikler görülmüş. Cum-

[33] Enes Geyik, '11 Ülke Menşeli 12 Ürün Grubunda 'Anti-Damping' Soruşturması' (DHA, 14 Ağustos 2023) <https://www.dha.com.tr/ekonomi/11-ulke-menseli-12-urun-grubunda-anti-damping-sorusturmasi-2296581#:~:text=%C3%9Clkemizde%20halihaz%C4%B1rda%20126%20adet%20anti,grubunda%20ise%20soru%C5%9Fturmalar%C4%B1m%C4%B1z%20devam%20etmektedir> erişim tarihi 15 Ağustos 2023. DTÖ kurallarına uygun olarak 126 date anti-damping ve anti-sübvansiyon tedbirleri, 9 adet koruma tedbiri yürürlükte olup, 11 ülke menşeili, 12 ürün grubuna dayalı soruşturmalarımız devam etmektedir.

[34] ibid

hurbaşkanlığının merkezileştirilmeye devam edildiği, yürütmenin ise demokratik hesap verebilirliği seçimlerle sınırlı kalmaya devam ettiği vurgulanmıştır. Nisan 2022'de, AK Parti (Adalet ve Kalkınma Partisi) ile MHP'nin (Milliyetçi Hareket Partisi) milletvekili seçimlerine ilişkin kuralların değiştirilmesine yönelik ortak teklifi Parlamento tarafından kabul edilmiştir. Kanun, seçim barajını kayda değer şekilde %10'dan %7'ye indirmiş ve Parlamento'daki sandalyelerin dağılımının hesaplanmasında kullanılan formülü değiştirmiştir. Kanun, diğer görevlerinin yanı sıra, seçimlerden sonra oyların sayımını ve itirazları denetleyen il seçim kurullarının başkan ve üyelerinin seçilme usullerini de değiştirmiştir. Bu kişilerin rastgele seçilecekleri durumu, seçimlerin güvenliğini tehlikeye atacağı görüşüne yer verilmiştir. Yargı sistemine ilişkin hazırlıkların başlangıç düzeyinde olduğu, bu rapor döneminde 2016'dan bu yana gözlemlenen ciddi gerilemenin devam ettiği, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarının uygulanmasının reddedilmesiyle bağlantılı olarak, yargının uluslararası standartlara ve Avrupa standartlarına bağlılığı ile ilgili endişe yaratmış, 2021 İnsan Hakları Eylem Planı ile 2019 Yargı Reformu Stratejisi'nin uygulanmasına devam edilmişse de bu iki belgede de Türk yargısının temel eksiklikleri ele alınmamış, ülkenin yargı sisteminin genel işleyişinde önemli iyileştirmeler yapılmasına yönelik bir plana yer verilmediği iletilmiştir. Dış ilişkiler alanında orta düzeyde hazırlıklı olarak nitelendirilmiş, rapor döneminde sınırlı ilerleme görülmüş ve bazı ilave gümrük tarifelerinin kaldırılarak gümrük tarifesini Ortak Gümrük Tarifesi ile kısmen uyumlu hâle getirmiştir. Bununla birlikte, geniş kapsamlı ilave gümrük vergileri nedeniyle Ortak Gümrük Tarifesi' neden hâlâ büyük ölçüde sapıldığı ve AB-Türkiye Gümrük Birliği'ni ihlal ederek AB Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi'nden uzaklaşılmaya devam edildiği belirtilmiştir. STA'lar ile ilgili olarak, on yıl önce başlatılan müzakereleri tamamlayarak Ukrayna ile bir serbest ticaret anlaşması imzalanmış,, AB ve Birleşik Krallık arasında yapılan Ticaret ve İşbirliği Anlaşması'nın yürürlüğe girmesinin ardından, Birleşik Krallık ile akdedilen serbest ticaret anlaşmasını uygulamaya devam edilmiş, AB'nin Malezya ile böyle bir anlaşması olmamasına rağmen Türkiye, söz konusu ülke ile serbest ticaret anlaşmasını uygulamaya devam etmiş ve de Türkiye, Venezuela ve Azerbaycan ile yaptığı anlaşmaları uygulamaya devam etmiştir. Pan Avrupa Akdeniz Tercihli Menşe Kurallarına Dair Bölgesel Konvansiyon (PEM) ile ilgili olarak, iki AB-Türkiye ticaret anlaşması hâlâ PEM Konvansiyonu'nun mevcut kurallarıyla ilişkilendirilmemiştir: tarım ürünlerine yönelik 1998 rejimi ve Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu

kapsamında yer alan ürünlerin ticaretine ilişkin 1996 Anlaşması. (Gözden geçirilen) PEM Konvansiyonu için geçiş menşe kuralları konusunda AB- Türkiye arasındaki görüşmeler devam etmiş, tam kümülasyon ve gümrük vergisi geri ödemeleri dâhil olmak üzere tüm konularda henüz bir anlaşmaya varılmadığı şeklinde kaydedilmiştir.[35]

Birleşik bir Avrupa, Ortaçağ dan başlayan, I. Dünya Savaşı sonrası somut adımların atıldığı ancak Almanya da Nazizm, İtalya da Faşizmden ötürü hayata geçirilemeyen, II. Dünya Savaşı sonrasında yeniden dile getirilen bir hedeftir.[36] Avrupa Birliği'nin temel metni niteliğinde, 9 Mayıs 1950' de Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman tarafından yayınlanmıştır. Schumann Metninin 2.paragrafı 1.cümlesine göre *'Avrupa tek seferde ya da tek bir plana göre oluşturulmayacaktır.* 'Gerçekten AB kademeli bir şekilde bütünleşme şeklini benimsemiş 1986 Avrupa Tek Senedinden günümüze 6 kere köklü metinsel değişiklik geçirmiş[37]Avrupa kimliği, kültürü, Kurumlar ve organlar tarihçesi ile AB entegrasyonunda başarılı olmuştur.[38]

29 Ekim 1923, Atatürk ün Söylev ve Demeçleri, C.III, s.68 'Memleketimizi asrileştirmek istiyoruz. Bütün çalışmamız Türkiye de asri binaenaleyh batılı bir hükümet vücuda getirmektir. Medeniyete girmek arzu edipte Batıya yönelmemiş millet hangisidir.' 1923'lerde de batıya mağlup olmamak için onun gücüne ulaşmak gerekirdi.[39] Bugün ise modernleşme süreci Avrupalılaşma olarak nitelendirilmektedir, Türkiye'nin adaylık statüsü kazanması sonrasında yapılan çalışmalar daha çok AB'nin etkisini incelemeye ağırlık vermiş, Batının ekonomik ve demokratik değerlerine dayanan bir sistem kurmak Batılılaşma ve çağdaşlaşma ile özdeşleştirilmiştir.[40] 2002 yılından bu yana AB müktesebatına uyum çalışmaları kapsamında 2000 den fazla yasal düzenleme mevzuata

[35] ibid

[36] Ergun Özsunay, Avrupa Birliği Hukuku ve Türkiye-AB Ilişkileri (1st edn, Vedat Kitapçılık 2015) 3-4

[37] Ercüment Tezcan, Başlangıçtan Günümüze Avrupa Birliği Kurumları (Hayat Yayıncılık 2013) 137

[38] Mesut Hakkı Çaşın and Uğur Özgöker, Avrupa Birliği nin Siyasal ve Ekonomik Temelleri (Derin Yayınları 2013) 98, 99

[39] Rıdvan Karluk, Avrupa Birliği ve Türkiye (7th edn, Beta Yayınları 2003) 529

[40] Canan Balkır and Didem Soyaltın, Avrupalılaşma: Tarih,Kavram, Kuram ve Türkiye Uygulaması (İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 2018) 105, 107

alınmış, bu kapsamda 2002-2004 yılları arasında 8 Uyum Paketi ile 2001, 2004, 2010 ve 2017 yıllarında da 4 Anayasa Değişiklik Paketi TBMM tarafından onaylanmıştır.

204 Yasal düzenleme, 126 İdari tedbiri içeren AB ye Katılım için Ulusal Eylem Planı (2021-2023) müktesebat uyumu için bir rehber niteliğindedir.[41] Yargı Reformu Stratejisi, İnsan Hakları Eylem Planı, Altı Yargı Paketi, Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele 4. Ulusal Eylem Planı (2021-2025), Yeşil Mutabakat Eylem Planı, 2030 Engelsiz Vizyon Belgesi, Paris Anlaşması Onaylanması gibi çok çeşitli alanlarda reformlar sürmektedir.

AB içerisindeki üye devletler tüm bu süreç içerisinde birbirlerini idare etmeyi öğrenmişlerdir[42] Türkiye içinse AB aktif bir hedef olmayı sürdürmektedir, sürdürülemeyen kalkınma, ekonomik durgunluk, iklim değişikliği, işsizlik, göç, terörizm, yoksulluk gibi sınamaları birlikte geçiriyor olacaklardır ve bu süreçlerde AB'nin entegrasyonu devam ediyor olacaktır, Türkiye için de aynı şekilde destekçisi ve karşıt grubu ile AB her zaman yakından ilgilenilen bir ülke olacaktır, global krizler ve ortak sınamalar ile ilişkiler test edilecektir.

Ülkemizin idari yapıda en üst kademesinden AB alanında görevli kuruluşların başlangıç noktasındaki idari personele kadar bu amaç doğrultusunda yapmış olduğu çalışmalar ve gayretler yadsınamaz bir gerçektir. Ticaret Bakanlığımızdan alınan bilgiye göre bugün itibariye üyelik gerçekleştiği takdirde müzakere fasılları için yapılmış olan teknik çalışmaların çoğunun tamamlandığı yönündedir ve var ki siyasi koşullardan ötürü askıda olan fasıllar çalışmalar tamamlanmış olsa dahi kapatılamamaktadır.

Müktesebat konuları ülkemiz için aktif takip gerektiren konulardır çünkü gündem değişmektedir, gündeme sürekli yeni hedefler eklendiği bir gerçektir ancak AB tarafında, raporda geçen yıllar bazındaki aynı konulardaki değerlendirmeler, adaptasyonu sağlanan konular rapor dönemi sonu ilerleme olarak değerlendirilirken bir sonra ki yıl adapte edilen uyuma ek başka bir konudaki uyumsuzluktan ötürü ilgi konuda rapor dönemini gerileme olarak tamamlamış olması ilerlememizin bir adım

[41] Avrupa Birliği Başkanlığı, 'Ulusal Eylem Planı' (AB, Ocak 2021) <https://www.ab.gov.tr/siteimages/birimler/kpb/uep/21_23_UEP_TR.pdf> erişim tarihi 1 Ağustos 2023

[42] John Maccormic, Avrupa Birliği Siyaseti (Adres Yayınları 2015) 530

ileri bir adım geri şeklinde değerlendirildiğini, ülkemizin karşı karşıya kaldığı iç ve dış tehditler sebebiyle yapılan tedbir amaçlı kısıtlama ve uygulamalar ve bu yönde alınan her kararın endişe verici olarak nitelendirilmesi Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı tehditlerin taraflarınca tam olarak anlaşılamamış olduğunu düşündürmektedir. GB'nin güncellenmesi konusuna 2015 raporunda *Gümrük birliğinin olası genişletilmesi ve çağdaşlaştırılmasına ilişkin* bölümde kısa bir şekilde değinilmesine ve ilerleme kaydedilmemiş olmasına rağmen diğer rapor dönemlerinde ilerleme kaydedilmeyen ilave vergiler[43] sıklığında yer almadığı görülmektedir, diğer yandan da AB'nin henüz anlaşma imzalamadığı ülkelerle Türkiye'nin STA imzalaması konusu Komisyonca sık sık dile getirilen diğer bir konu olmuştur.

Raporlama dönemlerinde geçirilmiş olan tüm global krizlere rağmen ülkemizce iç ve dış güvenlik konusu çerçevesinde AB'nin tavsiye ve görüşleri dikkate alınarak iç mevzuatımıza başarılı bir şekilde entegre edilmektedir, elbette ki daha da iyileştirici, uyumlaştırıcı kısımlar için de çalışmalar devam etmektedir böylelikle toplumsal hayatımızın her alanına kapsamlı olarak getirilen uygulamalar, refah arttırıcı, yaşam standardını yükseltici etkileri de gelişerek devam ediyor olacaktır. 2015 yılından itibaren tartışılan başlangıçta ekonomik çıkarlar için başlatılan Gümrük Birliği Reform çerçevesinde hukukun üstünlüğü, kamu yönetimi, şeffaflık, ihtilafların çözümü, rekabet gücü, evrensel yasa ve düzenlemelere saygı gibi alanlara etkisi ile de işlevsel bir iyileşme sağlıyor olacaktır bu da koşulluluk ilkesi ile manipüle edilmesini önleyecektir.

Sonuç olarak iki tarafta bu ortak sınamalı global koşullarda, inişli-çıkışlı ilişkisinde adilane en uygun ortaklık modelini benimseyerek güçlü irade, ortak iş birliği ve kararlılıkla ekonomik ve politik alanlarda kazanımlarını arttırabilir olacaklardır.

KAYNAKÇA

Arat T, 'Avrupa Birliği ile Türkiye Arasındaki İlişkiler ve Gümrük Birliğinin Yeri' (1995) 44(1) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

[43] Not, ilave vergiler STA'ların yapısı gereği asimetrik bir süreçte ilerleyen üçüncü ülkelerle AB ile eş zamanlı ve eş koşullulukta yürütülemeyen müzakereleri sebebiyle ülkemizin kullanabileceği bir dış ticaret enstrümanıdır.

Avrupa Birliği Başkanlığı, 'İlerleme Raporları' (AB, 25 Kasım 2022) <https://www.ab.gov.tr/ilerleme-raporlari_46224.html> erişim tarihi 1 Ağustos 2023

Avrupa Birliği Başkanlığı, 'Türkiye-AB İlişkilerine Ait Bazı Önemli Tarihler' (AB, <https://www.ab.gov.tr/siteimages/birimler/kpb/turkiye-_ab_iliskileri_kronolojisi.pdf> erişim tarihi 1 Ağustos 2023

Avrupa Birliği Başkanlığı, 'Türkiye-AB İlişkilerinin Tarihçesi' (AB, 10 Mart 2023) <https://www.ab.gov.tr/turkiye-ab-iliskilerinin-tarihcesi_111.html> erişim tarihi 1 Ağustos 2023

Avrupa Birliği Başkanlığı, 'Ulusal Eylem Planı' (AB, Ocak 2021) <https://www.ab.gov.tr/siteimages/birimler/kpb/uep/21_23_UEP_TR.pdf> erişim tarihi 1 Ağustos 2023

Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, 'Avrupa Birliği Antlaşması' (AB, 2011) https://www.ab.gov.tr/files/pub/antlasmalar.pdf> erişim tarihi 1 Ağustos 2023

Balkır C and Soyaltın D, Avrupalılaşma: Tarih, Kavram, Kuram ve Türkiye Uygulaması (İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 2018)

Baykal S, 'AB Hukukunun Temel İlkeler Çerçevesinde AB ye Katılım ve Türkiye nin Müzakere Çerçeve Belgesinde Yer Alan Esaslar' (2013) 12(1) Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi 1, 30

Çaşın MH and Özgöker U, Avrupa Birliği'nin Siyasal ve Ekonomik Temelleri (Derin Yayınları 2013)

ECHR, 'Case of Xenides Arestis Turkey' (Hudoc, 22 Aralık 2005) <https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-71800%22]}> erişim tarihi 1 Ağustos 2023

Euronews, 'Avrupa Birliği (AB) Komisyonu, "Yolsuzluk" Yapıldığı Endişeleri Yüzünden Macaristan'a Verilen Fonlardan 7,5 Milyar Euro Kesintiye Gidilmesini İstedi' (18 Eylül 2022) <https://tr.euronews.com/2022/09/18/ab-komisyonu-macaristana-verilen-fonlardan-75-milyar-euro-kesintiye-gidilmesini-istedi> erişim tarihi 1 Ağustos 2023

European Commission, 'Türkiye Report 2022' (EC, 12 Ekim 2022) <https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/turkiye-report-2022_en> erişim tarihi 1 Ağustos 2023

Fazlıoğlu Ö, 'AİHM'nin Xenides-Arestis Kararı ve Kıbrıs'ta Mülkiyet Sorunu' (TEPAV) <https://www.tepav.org.tr/upload/files/12712

46809r1949.AIHM_nin_Xenides_Arestis_Karari_ve_Kibris_ta_AIHM_nin_Xenides_Arestis_Karari_ve_Kibri_ta_Mulkiyet_Sorunu.pdf> erişim tarihi 1 Ağustos 2023

Geyik E, '11 Ülke Menşeli 12 Ürün Grubunda 'Anti-Damping' Soruşturması' (DHA, 14 Ağustos 2023) <https://www.dha.com.tr/ekonomi/11-ulke-menseli-12-urun-grubunda-anti-damping-sorusturmasi-2296581#:~:text=%C3%9Clkemizde%20halihaz%C4%B1rda%20126%20adet%20anti,grubunda%20ise%20soru%C5%9Fturmalar%C4%B1m%C4%B1z%20devam%20etmektedir> erişim tarihi 15 Ağustos 2023

Küçük B, 'AB ve Polonya Arasında Yargı Krizi: 'Polexit' Tartışılmaya Başlandı' (Euronews, 8 Ekim 2021) <https://tr.euronews.com/2021/10/08/ab-ve-polonya-aras-nda-yarg-krizi-polexit-tart-s-lmaya-basland> erişim tarihi 1 Ağustos 2023

Özsunay E, Avrupa Bilriği Hukuku ve Türkiye – AB İlişkileri (Vedat Kitapçılık 2015)

Tezcan E, Başlangıçtan Günümüze Avrupa Birliği Kurumları (Hayat Yayınları 2013)